

STRATEGIA

WARSZAWA 2030

Diagnoza strategiczna

Warszawa, 2016 r.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów.....	3
Wprowadzenie	4
Diagnoza strategiczna jest następstwem określenia wizji rozwoju miasta.....	4
...dlatego nie diagnozujemy wszystkiego co dotyczy Warszawy.....	4
...lecz staramy się odpowiedzieć na kilka kluczowych pytań	4
Diagnoza strategiczna jest dokumentem „żywym”	5
...a Strategia jest procesem ciągłym.....	5
Źródła informacji	5
Aktywni mieszkańcy	7
Warszawa to My, jej mieszkańcy.....	7
Podążamy własną drogą, rozwijamy nasze zainteresowania.....	8
...realizujemy osobiste marzenia i zawodowe ambicje,	9
...ale wspólnie angażujemy się w życie miasta i czujemy się za nie odpowiedzialni.....	11
Przyjazne miejsce.....	14
Warszawa to miasto, w którym każdy czuje się jak u siebie... ..	14
...wolny i bezpieczny.....	15
Bogactwo przestrzeni... ..	18
...wynikające z umiejętnego łączenia tradycji z nowoczesnością.....	20
...środowiska miejskiego z przyrodniczym.....	22
...lokalności z wielkomiejskością.....	27
...oferuje wygodę życia i sprzyjające warunki do działania.	28
Otwarta metropolia.....	35
Warszawa to miasto otwarte na świat.....	35
...śmiało wychodzące naprzeciw wyzwaniom, inspirujące innych.	37
Dzięki swojej różnorodności i nastawieniu na współpracę.....	38
...jest wyjątkowym środowiskiem do kreowania i rozwijania idei	39
Warszawa stanowi ważny węzeł sieci europejskich metropolii.....	42
Analiza SWOT	43
Źródła informacji	46
Publikacje i raporty.....	46
Adresy stron internetowych.....	48

WYKAZ SKRÓTÓW

Skrót	Rozwinięcie
B+R	badania i rozwój
BDL	Bank Danych Lokalnych
EC	Elektrociepłownia
FSO	Fabryka Samochodów Osobowych
GP UE	Grupa porównawcza miast UE: Berlin, Budapeszt, Londyn, Madryt, Paryż, Praga
GP PL	Grupa porównawcza miast Polski: Gdańsk, Kraków, Łódź, Poznań, Wrocław
GUS	Główny Urząd Statystyczny
ICCA	<i>International Congress & Convention Association</i> (Międzynarodowe Stowarzyszenie Konferencji i Kongresów)
IOB	Instytucje otoczenia biznesu
KOM	Krakowski Obszar Metropolitalny
KSE	Krajowy System Energetyczny
KSP	Komenda Stołeczna Policji
OMW	Obszar Metropolitalny Warszawy
OZE	odnawialne źródła energii
PAIiH	Polska Agencja Inwestycji i Handlu
PGNiG	Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo
PPP	partnerstwo publiczno-prywatne
SAIDI	<i>System Average Interruption Duration Index</i> (przeciętny czas trwania długiej przerwy w dopływie prądu)
SKM	Szybka Kolej Miejska
UE	Unia Europejska
UM	Urząd m.st. Warszawy
UTW	uniwersytet trzeciego wieku
WUC	Wodociągi Układu Centralnego

WPROWADZENIE

Diagnoza strategiczna jest następstwem określenia wizji rozwoju miasta...

Diagnoza strategiczna została przygotowana, zgodnie z przyjętą metodyką, po zakończeniu prac nad wizją rozwoju miasta (pocz. 2016 r.). Trzy kluczowe charakterystyki będą cechowały Warszawę w 2030 r.:

- ✓ **Aktywni mieszkańcy** – Warszawa to My, jej mieszkańcy. Podążamy własną drogą, rozwijamy nasze zainteresowania, realizujemy osobiste marzenia i zawodowe ambicje, ale wspólnie angażujemy się w życie miasta i czujemy się za nie odpowiedzialni.
- ✓ **Przyjazne miejsce** – Warszawa to miasto, w którym każdy czuje się jak u siebie, wolny i bezpieczny. Bogactwo przestrzeni, wynikające z umiejętnego łączenia tradycji z nowoczesnością, środowiska miejskiego z przyrodniczym, lokalności z wielkomiejskością, oferuje wygodę życia i sprzyjające warunki do działania.
- ✓ **Otwarta metropolia** – Warszawa to miasto otwarte na świat. Śmiało wychodzące naprzeciw wyzwaniom, inspirujące innych. Dzięki swojej różnorodności i nastawieniu na współpracę jest wyjątkowym środowiskiem do kreowania i rozwijania idei. Stanowi ważny węzeł sieci europejskich metropolii.

...dlatego nie diagnozujemy wszystkiego co dotyczy Warszawy...

Diagnoza strategiczna nie podejmuje wszystkich zagadnień, jakie można rozpatrywać w kontekście rozwoju miasta. Dokument jest podporządkowany kształtowi wizji miasta i w tym kontekście poddaje analizie dane oraz ocenia uwarunkowania wewnętrzne i zewnętrzne osiągnięcia wizji.

Niniejsze opracowanie pełni następujące funkcje:

- ✓ Informuje o procesach i zjawiskach odbywających się w przestrzeni miasta i w jego otoczeniu;
- ✓ koncentruje uwagę na kwestiach najważniejszych z punktu widzenia wizji rozwoju miasta;
- ✓ daje podstawę do formułowania celów rozwoju miasta.

...lecz staramy się odpowiedzieć na kilka kluczowych pytań

W trakcie tworzenia diagnozy starano się udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

- ✓ Co jest szczególnie ważne w mieście, jak i w jego otoczeniu z punktu widzenia wizji rozwoju miasta?
- ✓ Które cechy miasta i zachodzące w nim zjawiska będą pomagały, a które będą przeszkadzały w osiągnięciu wizji? Kluczowe wnioski strategiczne wyróżnione są niebieski znakiem i pogrubioną czcionką.

W tak oznaczonych miejscach znajdują się główne wnioski z przeprowadzonych analiz.

- ✓ Jakie wnioski można wyciągnąć z ewaluacji dotychczasowych działań strategicznych? Wnioski te wynikają z ewaluacji *mid-term* dotychczas zrealizowanych działań w ramach *Strategii Rozwoju Miasta Stołecznego Warszawy do 2020 roku*¹.

Tak oznaczone są główne wnioski z oceny realizacji Strategii 2005-2013.

- ✓ Jakie uwarunkowania zewnętrzne wpływają i będą wpływały na sytuację w mieście? Zwrócono uwagę na cechy i zjawiska występujące poza Warszawą, które mają wpływ na poruszaną w wizji tematykę. Do uwarunkowań zewnętrznych zaliczają się również dokumenty strategiczne rządowe i samorządu wojewódzkiego.

Tym kolorem zwrócono uwagę na kluczowe uwarunkowania zewnętrzne.

Diagnoza strategiczna jest dokumentem „żywym”...

Niniejsza Diagnoza jest efektem prac analitycznych oraz dyskusji przeprowadzonych w trakcie warsztatów Grup Roboczych ds. aktualizacji strategii i spotkań z mieszkańcami, dotyczących celów rozwoju i kierunków działań. W trakcie tych prac formułowano liczne wnioski, których uzasadnienie znajduje się właśnie w diagnozie.

...a Strategia jest procesem ciągłym

Również wnioski z wdrażania obowiązującej Strategii i jej ewaluacja powinny dostarczać informacji ważnych z punktu widzenia wizji rozwoju. Dlatego w Diagnozie zamieszczono wybrane dane na temat zrealizowanych programów i projektów, a przede wszystkim wynikające z ewaluacji rekomendacje dla przyszłych działań.

Źródła informacji

Prezentowany materiał powstał w zasadniczej części w oparciu o analizy przygotowane przez zespół Biura Funduszy Europejskich i Polityki Rozwoju przy współpracy i dzięki konsultacjom z biurami urzędu miasta. W przytoczonym opracowaniu znajdują się rozwinięcia podejmowanych w diagnozie strategicznej tematów.

Diagnoza strategiczna uwzględnia uwagi do wstępnego zestawu tez diagnostycznych zaprezentowanych w dokumencie *W kierunku diagnozy strategicznej*. Uwagi i sugestie nadesłane przez członków Grup Roboczych oraz wyniki prac warsztatowych, które obejmowały zarówno zagadnienia dotyczące potencjałów i wyzwań rozwojowych Warszawy, jak i zarys trendów, stanowiły ważny wkład w ocenie kluczowych zagadnień determinujących rozwój miasta.

¹ Ewaluacja *mid-term*..., 2015.

Należy podkreślić, że zamieszczone w Diagnozie informacje o realizacji różnych działań w ramach *Strategii Rozwoju Miasta Stołecznego Warszawy do 2020 roku* zostały ujęte częściowo, z uwagi na to, iż ewaluacja poprzedniej edycji strategii była dokonywana na poziomie celów strategicznych i operacyjnych, a nie przyjętej wizji.

Bardzo ważnym źródłem informacji są wyniki badań opinii mieszkańców:

- ✓ *Badanie jakości życia mieszkańców warszawskich dzielnic 2015,*
- ✓ *Jakość życia mieszkańców Warszawy 2013*
- ✓ *Barometr Warszawski* (badanie realizowane od 2003 roku w półrocznych odstępach²).

Jednym z przyjętych założeń, było zaprezentowanie cech Warszawy na tle dwóch grup miast porównawczych:

- ✓ grupa porównawcza miast polskich (GP PL) – złożona z następujących ośrodków: Gdańsk, Kraków, Łódź, Poznań, Wrocław;
- ✓ grupa porównawcza stolic europejskich (GP EU) – złożona z następujących miast: Berlin, Budapeszt, Londyn, Madryt, Paryż, Praga, Wiedeń.

Jeżeli nie zaznaczono inaczej, wykorzystywane w Diagnozie dane statystyczne prezentują stan na koniec 2014 r., a w przypadku omawiania dynamiki: lata 2004-2014. W zdecydowanej większości przypadków źródłem informacji były zasoby Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych), a w przypadku porównań ze stolicami europejskimi Eurostat.

² Uwaga: przywoływane w dalszych częściach dane pochodzą z różnych tur badawczych.

AKTYWNI MIESZKAŃCY

Warszawa to My, jej mieszkańcy...

Warszawa jest największym miastem w Polsce, którego mieszkańcy w zdecydowanej większości są zadowoleni z miejsca swojego zamieszkania

- ✓ w Warszawie mieszka ponad 1,7 mln mieszkańców. Na 100 mężczyzn przypada 118 kobiet, 42% warszawiaków, to osoby z zewnątrz³, 1-2,5% to cudzoziemcy. Prognozy liczby ludności wskazują, że w 2030 roku Warszawa będzie liczyła od 1,7 mln do 2,0 mln mieszkańców;
- ✓ 94% mieszkańców jest zadowolonych z życia w Warszawie⁴;
- ✓ 82% mieszkańców wybrałoby ponownie Warszawę jako miejsce zamieszkania, a 6% wolałoby zamieszkać w mieście w pobliżu Warszawy. Jeszcze mniej osób wskazuje na inne duże miasta w kraju lub wsie w pobliżu Warszawy⁵.

Potencjał ludnościowy miasta wzrasta, głównie na skutek wysokiego dodatniego salda migracji

- ✓ Warszawę charakteryzuje wysokie dodatnie saldo migracji (prawie 9 tys.)⁶;
- ✓ relatywnie niski (0,9‰) poziom przyrostu naturalnego wykazuje duże zróżnicowanie między dzielnicami (najwyższy poziom odnotowuje się w Wilanowie – 16‰ i Białołęce – 14‰);
- ✓ w strukturze rodzin przeważają rodziny jednodzietne, wydłużył się średni wiek kobiety rodzącej pierwsze dziecko z 28 do 31 lat⁷.

Spółeczność Warszawy starzeje się i nie zauważa się czynników, które odmieniłyby ten trend

- ✓ 23% ogółu mieszkańców Warszawy to ludzie starsi⁸. Największy udział osób w wieku poprodukcyjnym w strukturze ludnościowej mieszka w Śródmieściu, na Mokotowie, Żoliborzu i Bielaniech, a najmniej na Białołęce;
- ✓ 37% gospodarstw domowych to gospodarstwa jednoosobowe;
- ✓ zmniejsza się udział ludności w wieku produkcyjnym (z 66% w 2004 r. do 60% w 2014 r.).

³ Osoby, które przyjechały i osiedliły się lub wróciły po dłuższej nieobecności (*Raport z wyników spisu powszechnego z 2011r.*).

⁴ *Badanie jakości życia 2015.*

⁵ *Barometr Warszawski, 2015 (listopad).*

⁶ Najwięcej ludzi napłynęło w 2014 r. z woj. mazowieckiego (9 tys.), lubelskiego (2,7 tys.), podlaskiego (1,3 tys.), warmińsko-mazurskiego (1,0 tys.).

⁷ Śleszyński, 2015.

⁸ Ludność w wieku poprodukcyjnym. W pozostałych miastach GP PL proces starzenia zachodzi szybciej.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ ruchy migracyjne w skali Europy – dotyczące zarówno ruchów imigracyjnych z kierunku Afryki, Azji, a także z krajów bliższych, np.: Ukraina, jak i emigracyjnych (głównie osób młodych i dobrze wykształconych);
- ✓ migracje wewnątrz krajowe ukierunkowane na Warszawę – gwarantujące dość stabilny napływ nowych mieszkańców, siły roboczej oraz studentów do miasta⁹;
- ✓ trend starzenia się społeczeństwa oraz wydłużanie się przeciętnego trwania życia – skutkujące wzrostem wskaźnika obciążenia demograficznego, ale również koniecznością ukierunkowania działań i usług publicznych na potrzeby ludzi starszych.

Podążamy własną drogą, rozwijamy nasze zainteresowania...

Warszawa to atrakcyjny i dynamiczny rynek pracy

- ✓ niemal 81% mieszkańców Warszawy w wieku produkcyjnym¹⁰ wykazuje aktywność na rynku pracy¹¹ i jest to najwyższy poziom w GP PL;
- ✓ stopa bezrobocia rejestrowanego w mieście wynosi 4,2%, co mieści się w granicach tzw. bezrobocia naturalnego;
- ✓ na tle 83 miast europejskich w badaniu jakości życia Warszawa zajmuje 9. miejsce pod względem oceny łatwości zdobycia pracy¹². Ponad połowa mieszkańców Warszawy oceniła, że w mieście łatwo jest znaleźć pracę, gdy 28% badanych wskazuje na trudności w tym zakresie. Tylko 3% warszawiaków uważa, że w ogóle nie można znaleźć pracy w stolicy¹³;
- ✓ rośnie odsetek uczniów w szkołach zawodowych (w technikach i zasadniczych szkołach zawodowych) w ogólnej liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Wciąż jednak trzykrotnie więcej absolwentów gimnazjów wybiera naukę w liceach;
- ✓ warszawski rynek pracy charakteryzują wysokie średnie zarobki – przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w latach 2008-2014 wzrosło o blisko 17%, do poziomu 5729 zł – połowa pracowników otrzymuje wynagrodzenie w wysokości 4182 zł brutto¹⁴.

Niski poziom uczestnictwa w kulturze w odniesieniu do dostępnej oferty¹⁵

- ✓ 22% mieszkańców stolicy w ciągu ostatnich 12 miesięcy wzięło udział w chociaż jednym wydarzeniu kulturalnym na terenie swojej dzielnicy¹⁶;

⁹ Problem suburbanizacji wskazany jest w części dotyczącej metropolii.

¹⁰ Kobiety w wieku 15-59 lat i mężczyźni w wieku 15-64 lata.

¹¹ Łączny udział osób pracujących i zarejestrowanych bezrobotnych.

¹² *Quality of life...*, 2015. 54% mieszkańców Warszawy oceniło, że w Warszawie łatwo jest znaleźć pracę.

¹³ Barometr Warszawski, czerwiec 2015

¹⁴ Dane: Urząd Statystyczny w Warszawie, na podstawie badań podmiotów gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 9 osób, w podziale terytorialnym wg lokalizacji siedziby.

¹⁵ *Badanie jakości życia...*

¹⁶ Najlepiej jest na Bemowie – 43%, najgorzej na Bielanach – 14%.

- ✓ główne formy spędzania wolnego czasu „blisko kultury”, to udział w: wydarzeniach plenerowych (45%), koncertach muzyki rozrywkowej (28%), imprezach adresowanych do dzieci (18%)¹⁷;
- ✓ 83% mieszkańców uważa, że w pobliżu miejsca ich zamieszkania nie brakuje usług lub udogodnień związanych z kulturą lub rozrywką. Jednak tylko 48% mieszkańców pozytywnie ocenia ofertę kulturalną w swojej dzielnicy;
- ✓ 76% warszawiaków nie widzi barier w korzystaniu z oferty kulturalnej, a jeśli takie dostrzega, to są to najczęściej: brak środków finansowych (52%), wysokie ceny (18%), brak czasu (15%), brak interesującej oferty (12%), brak informacji na temat oferty kulturalnej (9%)¹⁸. Tylko 11% mieszkańców deklaruje, że w ciągu ostatnich 12 miesięcy było w teatrze i jedynie 9% brało udział w zajęciach organizowanych przez lokalny dom kultury.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja wprowadzenia mechanizmu koordynującego udostępnianie informacji o organizowanych imprezach kulturalnych oraz dóbr kultury wyższego rzędu w skali miasta i dzielnic;
- ✓ rekomendacja podejmowania inicjatyw partnerskich, w miejscach o słabym natężeniu wydarzeń kulturalnych.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ praca dobrze płatna i w przyszłościowych sektorach staje się jedną z ważniejszych składowych, wyznaczających jakość życia;
- ✓ napływ nowych pracowników zmniejsza dynamikę wzrostu płac, a jednocześnie gwarantuje dynamikę rynku pracy;
- ✓ wzrost konkurencji globalnej powoduje m.in. wyższe wymagania przedsiębiorców dotyczące lokalnych rynków pracy (dostosowanie jakości i profilu kształcenia do potrzeb biznesu);
- ✓ kultura coraz częściej dostrzegana jest w politykach rozwojowych jako ważny nośnik wartości, także ekonomicznych – np. przemysł kultury; „inteligentne technologie kreatywne” jako jedna z 20 inteligentnych specjalizacji Polski.

...realizujemy osobiste marzenia i zawodowe ambicje,

Warszawa jest najsilniejszym ośrodkiem gospodarczym w Polsce, oferującym wiele możliwości rozwoju, choć konkurencja europejska jest bardzo silna

¹⁷ Liczba widzów w teatrach przekroczyła 1,8 mln osób (w drugim Krakowie – 600 tys., a w pozostałych miastach poniżej 400 tys.). W krótszej perspektywie (ostatnie 4 tygodnie) mieszkańcy Warszawy spędzają wolny czas odwiedzając przyjaciół i znajomych (72%), udając się do restauracji bądź kawiarni (35%), oglądając film w kinie (12%), słuchając muzyki na żywo (11%), odwiedzając muzeum (10%) i oglądając spektakl w teatrze (9%).

¹⁸ Barometr Warszawski, październik 2014.

- ✓ w 2014 r. wartość PKB *per capita* dla Warszawy była niemal trzykrotnie wyższa od średniej krajowej, co dawało olbrzymią przewagę nawet nad wynikami GP PL¹⁹;
- ✓ w skali europejskiej potencjał gospodarczy Warszawy jest porównywalny z Berlinem, Pragą i Madrytem, ale jest znacznie mniejszy od potencjału Paryża, Londynu i Wiednia²⁰;
- ✓ gospodarka Warszawy opiera się na usługach rynkowych;
- ✓ produkcja przemysłowa na mieszkańca wzrasta i Warszawa ustępuje w GP PL jedynie Gdańskowi.

Edukacja dzieci i młodzieży, pomimo wielu sukcesów, jest ciągłym wyzwaniem

- ✓ 186 placówek oświaty posiada, przyznawany przez Prezydenta m.st. Warszawy, certyfikat „Wars i Sawa”, którego celem jest pobudzenie kreatywności oraz integrowanie środowisk nauczycieli i uczniów, a 65 szkół wyróżniono w programie „Szkoła z pomysłem” (za pobudzenie kreatywności oraz integrację środowiska uczniów i nauczycieli);
- ✓ w roku szkolnym 2014/2015 przyznano 15 tys. stypendiów za wyniki w nauce lub osiągnięcia sportowe, 98 stypendiów Prezesa Rady Ministrów, 44 ministra ds. oświaty, 5 ministra ds. kultury;
- ✓ problemem jest rotacja w zawodzie nauczyciela – udział nauczycieli odchodzących z zawodu o stażu pracy od jednego do czterech lat wyniósł 21%;
- ✓ na Białołęce, w Ursusie i w niektórych rejonach Bemowa, Targówka, Woli, Mokotowa i Wilanowie odnotowuje się niewystarczającą bazę lokalową placówek oświatowych;
- ✓ zauważa się znaczące różnice między dzielnicami w wynikach egzaminów uczniów zarówno szkół podstawowych, gimnazjów, jak i szkół ponadgimnazjalnych²¹.

Warszawa jest również miastem akademickim, oferującym szerokie możliwości kształcenia zarówno młodzieży, jak i osób starszych

- ✓ pod względem liczby absolwentów szkół wyższych przypadających na 10 tys. mieszkańców, Warszawę wyprzedza Kraków, Poznań oraz Wrocław;
- ✓ w rozwoju Uniwersytetów Trzeciego Wieku duży udział mają organizacje pozarządowe²². Zajęcia prowadzone w ramach UTW są wysoko oceniane przez ich uczestników.
- ✓ 89% uczestników Uniwersytetów Trzeciego Wieku stanowią kobiety²³.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

¹⁹ Warszawa 293%; Poznań 199%; Wrocław 164%; Kraków 162%; Trójmiasto 139%; Łódź 125% średniej krajowej, BDL GUS.

²⁰ Dane Eurostat za 2013 r.

²¹ Szerzej w części: „oferuje wygodę życia...”, s. 27.

²² Zainteresowanie ofertą UTW rośnie. W roku 2013/2014 było 4,9 tys. uczestników tej formy kształcenia (*Karta monitoringu UTW, 2014*).

²³ UTW to jeden z obszarów działalności organizacji pozarządowych, ale Urząd m. st. Warszawy dofinansowuje ich działalność (w 2012 r. kwotą 700 tys., w 2013 kwotą 350 tys. zł). Uczestnicy UTW bardzo dobrze oceniają jakość zajęć i niemal wszyscy poleciliby skorzystanie z oferty uniwersytetu.

- ✓ edukacja – już od wieku przedszkolnego – traktowana jest jako podstawa zagwarantowania dzieciom bezpiecznej przyszłości, jednocześnie poddawana jest w ostatnim okresie zmianom legislacyjnym;
- ✓ wzrasta rywalizacja między uczelniami o studentów oraz pozycję w rankingach gwarantujących szkołom wyższym stabilne finansowanie ze środków budżetu państwa.

...ale wspólnie angażujemy się w życie miasta i czujemy się za nie odpowiedzialni

Ogólnie kapitał społeczny stolicy jest wysoki, jednak brakuje szerszej aktywności mieszkańców na rzecz lokalnej wspólnoty

- ✓ Warszawę charakteryzuje wysoki wskaźnik kapitału społecznego, podobnie jak Gdańsk i Poznań²⁴;
- ✓ duża liczba organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców (w 2014 r. zarejestrowanych było 4371 fundacji i 6025 stowarzyszeń²⁵, których aktywność dotyczy zarówno spraw ogólnopolskich, jak i problemów lokalnych);
- ✓ ponad połowa mieszkańców Warszawy poświęca wolny czas na pomoc swojej rodzinie, podobny odsetek badanych wskazuje na spotkania ze znajomymi i przyjaciółmi;
- ✓ tylko 68% warszawiaków twierdzi, że interesuje się sprawami miasta;
- ✓ niemal co piąty mieszkaniec deklaruje nieodpłatną działalność na rzecz swojej dzielnicy lub osiedla²⁶;
- ✓ na terenie Warszawy działają 134 Grupy Osiedlowe²⁷.
- ✓ frekwencja wyborcza w Warszawie jest wyższa niż w miastach GP PL, przy czym niższa jest w wyborach samorządowych (47% w 2014 r.) niż w wyborach parlamentarnych (67% w 2015 r.) i prezydenckich (68% w 2015 r.);
- ✓ uczestnictwo mieszkańców Warszawy w wyborach samorządowych jest porównywalne z frekwencją wyborczą w miastach wschodnioeuropejskich i niższe w porównaniu do państw GP UE;
- ✓ w 2015 r. odpis 1% na łączną kwotę sięgającą niemal 260 mln zł. otrzymało 815 organizacji zlokalizowanych w Warszawie²⁸.

²⁴ Wskaźnik oparty o analizę następujących zmiennych: 1) podpisanie listu zbiorowego, petycji, protestu; 2) udział w zebraniu publicznym; 3) zabranie głosu na takim zebraniu; 4) udział w przygotowaniu lub prowadzeniu takiego zebrania; 5) członkostwo w organizacjach, stowarzyszeniach, partiach, komitetach, radach, grupach religijnych, związkach lub kołach; 6) pełnienie funkcji w takich organizacjach; 7) zaufanie do większości ludzi; 8) zaufanie do członków własnej rodziny; 9) zaufanie do sąsiadów; 10) liczba utrzymywanych więzi z przyjaciółmi; 11) liczba utrzymywanych więzi z rodziną; 12) liczba utrzymywanych więzi z sąsiadami, współpracownikami; 13) udział w wyborach samorządowych w 2010 roku; 14) angażowanie się na rzecz społeczności lokalnej; 15) działalność wolontariatu (*Diagnoza Obszaru Metropolitalnego Warszawy 2014*).

²⁵ W przypadku stowarzyszeń i organizacji społecznych Warszawa ustępuje nieznacznie jedynie Poznaniowi, zaś w pod względem liczby fundacji i liczby spółdzielni na 10 tys. mieszkańców Warszawa jest najlepsza w GP PL (65% organizacji działa w województwie mazowieckim).

²⁶ *Barometr Warszawski*, listopad 2013.

²⁷ Od 2003 r. realizowany jest program „Bezpieczne osiedle”, którego celem jest podniesienie aktywności lokalnego społeczeństwa przy podejmowaniu bezpośrednich działań zapewniających porządek i bezpieczeństwo w okolicy miejsca zamieszkania. Od 2007 r. w ramach realizacji programu przeprowadzonych zostało blisko 11 tys. spotkań z mieszkańcami Warszawy oraz wizji w terenie. Dzięki współpracy zrealizowano 31 tys. spraw (<http://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo-publiczne/bezpieczne-osiedle>, dostęp: 04.01.2016 r.).

²⁸ Na podstawie: www.mojapolis.pl, z zastrzeżeniem, że część tych organizacji ma charakter ogólnokrajowy.

Podobnie jak w całej Polsce poziom zaufania deklarowany przez mieszkańców Warszawy jest niski

- ✓ tylko 45% badanych warszawiaków twierdzi, że można ufać większości osób – jest to jeden z najgorszych wyników w grupie 83 miast europejskich²⁹;
- ✓ tylko 49% warszawiaków ma zaufanie do lokalnej administracji (18. pozycja na 28 stolic państw UE miast)³⁰.

Niski poziom zaufania przejawia się m.in. w „kulturze grodzenia”

- ✓ w 2004 r. w Warszawie było ponad 200 zamkniętych osiedli, a już w 2007 r. liczba ta podwoiła się³¹;
- ✓ wśród przyczyn rozwoju osiedli grodzonych wymienia się: niski poziom zaufania do instytucji publicznych i ich skuteczności w zapewnieniu poczucia bezpieczeństwa; pojawienie się klasy średniej (z wyższymi aspiracjami, chęcią zaakcentowania odrębności, prestiżu oraz relatywnego spokoju)³²;
- ✓ z badań wynika, iż mieszkańcy osiedli zamkniętych są mniej aktywni społecznie, mniej przywiązani do miasta, a bardziej do własnego mieszkania³³.

Budżet partycypacyjny aktywizuje mieszkańców

- ✓ wartość budżetu partycypacyjnego w Warszawie na 2017 r. sięgnęła niemal 60 mln zł i jest najwyższa wśród miast GP PL, choć w przeliczeniu na jednego mieszkańca lepszy wynik uzyskuje Łódź;
- ✓ ok. 8-10% mieszkańców Warszawy – podobnie, jak w innych miastach Polski – bierze udział w głosowaniach na zgłoszone w budżecie projekty. Jedynie we Wrocławiu wskaźnik ten wynosi 30%;
- ✓ w zestawieniu GP PL to w Warszawie składanych jest najwięcej projektów do budżetu partycypacyjnego.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ pomimo licznych inwestycji „łączących” lewo- i prawobrzeżną Warszawę, ważny będzie dalszy rozwój inwestycji i inicjatyw rozwijających aktywność społeczną wzdłuż brzegów Wisły;

²⁹ Quality of life...

³⁰ Quality of life...

³¹ Owczarek 2011.

³² Owczarek, *Zamknięte osiedla...*; Wałkuski, *Zamknięte osiedla – wyspa paradoksów*.

³³ Lewicka, Zaborska 2007.

- ✓ rekomendacja łączenia działań inwestycyjnych budujących tożsamość Warszawy z działaniami promocyjnymi, edukacyjnymi i animacyjnymi;
- ✓ rekomendacja rozwoju narzędzi służących stałej analizie potrzeb mieszkańców, co wzbogaciłoby instrumentarium tworzonej bazy wskaźników o mieście;

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ rosnąca rola mieszkańców w tworzeniu i realizacji polityk rozwojowych na różnych szczeblach administracji.

PRZYJAZNE MIEJSCE

Warszawa to miasto, w którym każdy czuje się jak u siebie...

Zdecydowana większość mieszkańców Warszawy jest ogólnie zadowolonych z mieszkania w mieście³⁴, a szczególnie wiele ocen pozytywnych otrzymują:

- ✓ tereny zieleni, parki, ogrody (87%);
- ✓ obiekty kultury (84%);
- ✓ bezpieczeństwo (83%);
- ✓ transport miejski (76%)³⁵.

Główne obszary niezadowolenia to:

- ✓ opieka medyczna, lekarze i szpitale (tylko 60% zadowolonych)³⁶;
- ✓ usługi lokalnej administracji (58%)³⁷;
- ✓ edukacja przedszkolna i szkolna (28%)³⁸;
- ✓ najczęściej wskazywane problemy do rozwiązania to: usługi medyczne (63%), poprawa infrastruktury drogowej (41%) i oświata (28%)³⁹.

Nadal wiele osób dotykają różne formy wykluczenia

- ✓ nieco ponad 28 tys. gospodarstw domowych korzysta z pomocy społecznej, a w latach 2009-2014 ich liczba zmniejszyła się o 17%;
- ✓ spada również liczba osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej, która w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców plasuje Warszawę za Łodzią, Poznaniem, Krakowem i Gdańskiem;
- ✓ w Warszawie mieszka ok. 180 tys. osób niepełnosprawnych⁴⁰;
- ✓ szacuje się, że w Warszawie jest ok. 2,5 tys. osób bezdomnych, przy czym połowa z nich, to osoby, które przybyły z innych części kraju.

³⁴ 93% mieszkańców Warszawy, w Gdańsku i Krakowie odsetek ten jest wyższy, ale już w Pradze, Berlinie, Budapeszcie, Londynie, Madrycie i Paryżu niższy. W tym ostatnim mieście omawiany odsetek sięga 87%, zatem można powiedzieć, że generalnie mieszkańcy wielu miast w większości są zadowoleni z życia w danym miejscu (*Quality of life...*).

³⁵ Wszystkie wyniki na podstawie: *Quality of life...* Pod względem terenów zieleni Warszawa zajmuje 25. pozycję, kultury – 38., bezpieczeństwa – 32., a transportu miejskiego – 34. wśród analizowanych 81 miast.

³⁶ To jeden z najgorszych wyników wśród analizowanych miast europejskich (*Quality of life...*). Warto podkreślić, że w badaniu z 2015 r. 65% warszawiaków stwierdziło, że ocenia dobrze funkcjonowanie pobliskiej przychodni publicznej (*Badanie jakości...* 2015).

³⁷ Ten wskaźnik niezadowolenia daje Warszawie 78 miejsce w zestawieniu. Więcej niezadowolonych z usług administracji swoich miast jest w Palermo (78%), Neapolu (76%), Rzymie (70%), Bratysławie (61%) i Berlinie (61%) (*Quality of life...*).

³⁸ *Barometr Warszawski*, październik 2014.

³⁹ *Barometr Warszawski*, październik 2014.

⁴⁰ *Narodowy Spis Powszechny*, 2011.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ jakość życia staje się coraz ważniejszym czynnikiem lokalizacji działalności gospodarczej, dlatego jest rozpatrywana również w wymiarze ekonomicznym.

...wolny i bezpieczny

Warszawa jest miejscem życia i spotkań ludzi o różnych poglądach, zarówno warszawiaków, jak i przyjezdnych, którzy wyrażają odmienne poglądy i hołdują różnorodnym wartościom

- ✓ wymieniając trzy priorytety życiowe mieszkańcy Warszawy najczęściej wskazują na: rodzinę, zdrowie i miłość (pow. 50% wskazań każde), a nieco rzadziej wymieniane są: wykształcenie, sprawność fizyczna, przyjaciele, rozwój osobisty (wskazania między 46% a 48%);
- ✓ wśród wartości życiowych, które świadczą o sukcesie osobistym, warszawiacy najczęściej wymieniają: szczęście rodziny (71% wskazań), własne zdrowie (60%), własny dom/mieszkanie (50%) oraz stabilną pracę (50%);
- ✓ w 2015 r. w Warszawie wydano 1188 zezwoleń na organizację zgromadzeń publicznych w Warszawie. Rok wcześniej takich zezwoleń wydano 988⁴¹.

Liczne placówki opieki medycznej tylko w części zależne są od władz miasta

- ✓ od 2005 r. przybyło w Warszawie 10 szpitali i jest ich obecnie 58, w tym 37 to publiczne szpitale ogólne;
- ✓ spośród ponad 12 tys. łóżek w szpitalach jedynie część należy do podmiotów zarządzanych przez władze miasta (25% łóżek w szpitalach publicznych)⁴²;
- ✓ niemal co drugi hospitalizowany w Warszawie pochodził spoza stolicy⁴³;
- ✓ liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców jest porównywalna z innymi miastami, zaś liczba pielęgniarek na 10 tys. mieszkańców jest niższa niż w miastach GP PL;
- ✓ najczęściej wskazywane mankamenty działania służby zdrowia to: długi czas oczekiwania na wizyty u lekarza specjalisty (74%); długi czas oczekiwania na wizyty u lekarza pierwszego kontaktu (68%); niedobór lekarzy specjalistów (48%)⁴⁴.

⁴¹ obliczenia własne na podstawie: <http://www.bezpieczna.um.warszawa.pl>

⁴² Właścicielami podmiotów leczniczych znajdujących się w Warszawie, są: m.st. Warszawa, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Ministerstwo Zdrowia, Warszawski Uniwersytet Medyczny, Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Centrum Medyczne Kształcenia Podyplomowego.

⁴³ *Stan zdrowia mieszkańców Warszawy...*, 2013.

⁴⁴ *Jakość życia mieszkańców 2013*. Należy podkreślić, że wskazane problemy są pochodną uwarunkowań ogólnopolskich.

Warszawa już dziś jest miastem relatywnie bezpiecznym, o czym świadczą opinie mieszkańców i statystyki

- ✓ ok. 90% warszawiaków czuje się bezpiecznie w okolicy miejsca zamieszkania, co w porównaniach europejskich daje Warszawie 10. pozycję wśród 79 miast⁴⁵, w ocenie Komendy Stołecznej Policji jest najbezpieczniejszą stolicą Europy Środkowo-Wschodniej⁴⁶;
- ✓ liczba przestępstw w odniesieniu do liczby mieszkańców spada i już teraz jest niższa niż w miastach GP PL;
- ✓ jeśli mieszkańcy deklarują poczucie zagrożenia (ok. 10-12%) to głównie po zmroku w naziemnych środkach komunikacji miejskiej (18%) oraz w centrum miasta (19%)⁴⁷;
- ✓ w Śródmieściu dochodzi do największej liczby czynów karalnych (18% wszystkich czynów karalnych), najmniej odnotowuje się ich w Rembertowie i Wesołej⁴⁸;
- ✓ w ciągu roku nieco ponad 1 tys. osób zostało rannych w wypadkach samochodowych, 65 osób zginęło⁴⁹.

Za poziom bezpieczeństwa publicznego odpowiadają różne instytucje podejmujące wiele działań na rzecz jego poprawy

- ✓ w Warszawie pracuje blisko 8 tys. policjantów i prawie 1,5 tys. strażników miejskich, którzy otrzymują dużo pozytywnych ocen, choć policja znacznie więcej (straż miejska 59%, policja 81%)⁵⁰;
- ✓ Warszawa jako pierwsza jednostka samorządowa została włączona do Regionalnego Systemu Ostrzegania (RSO), rozbudowywany jest system monitoringu miejskiego (ok. 9 tys. kamer zainstalowanych głównie w środkach komunikacji miejskiej⁵¹);
- ✓ tylko w 2015 r. w Warszawie oraz w powiatach otaczających przeprowadzono 55 debat społecznych o tematyce dotyczącej bezpieczeństwa⁵².

⁴⁵ *Quality of life...*

⁴⁶ KSP porównuje sytuację w Warszawie z sytuacją w czterech stolicach państw Europy Środkowo-Wschodniej – Berlinie, Bratysławie, Budapeszcie i Pradze. Liczba zarejestrowanych zabójstw w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w Warszawie jest relatywnie niska (11) w porównaniu z innymi analizowanymi stolicami europejskimi (wartość wskaźnika waha się od 7 w Madrycie do 19 w Paryżu).

⁴⁷ *Barometr Warszawski*, czerwiec 2015.

⁴⁸ *Panorama dzielnic...*, 2015.

⁴⁹ Poprawiające się statystyki nie zmieniają faktu, że poziom incydentów drogowych i ich konsekwencje uznawane są za poważny problem (liczba rannych w wypadkach drogowych daje Warszawie drugie miejsce za Łodzią).

⁵⁰ *Barometr Warszawski*, czerwiec 2015.

⁵¹ <http://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo-publiczne/monitoring-miejski> [dostęp: 03.08.2015 r.].

⁵² Prezentacja z narady rocznej KSP, 2016

Warszawa jest miastem bezpiecznym, odpowiednio zaopatrzonym w wodę⁵³

- ✓ stopień wykorzystania zdolności produkcyjnych zakładów wodociągowych wyniósł niespełna 57% i na podobnym poziomie kształtuje się od lat;
- ✓ statystyczny warszawiak zużywa najwięcej wody wśród mieszkańców GP PL⁵⁴.
- ✓ maleje zużycie wody (w latach 2006-2014 sprzedaż wody do gospodarstw domowych spadła o 11%), co wiąże się ze wzrostem cen, rosnącą świadomością mieszkańców oraz upowszechnianiem postaw proekologicznych.

Bezpieczeństwo energetyczne miasta zależy od czynników zewnętrznych

- ✓ Warszawa włączona jest do Krajowego Systemu Elektroenergetycznego (KSE)⁵⁵ i Krajowego Systemu Przesyłowego⁵⁶, które są zasilane ze źródeł zlokalizowanych poza granicami miasta⁵⁷;
- ✓ 57% zużywanej w mieście energii elektrycznej wytwarzane jest lokalnie w elektrociepłowniach Żerań i Siekierki⁵⁸;
- ✓ istniejące rezerwy mocy zarówno w źródłach wytwórczych, jak i w sieciach ciepłowniczych zapewniają aktualne bezpieczeństwo dostaw ciepła⁵⁹;
- ✓ 79% mieszkańców Warszawy korzysta z instalacji gazowej (o 10 pkt. proc. mniej niż w 2004 r.), co jest po części spowodowane ograniczeniem wykorzystania gazu w nowym budownictwie, pomimo dostępnych możliwości podłączeń.

Awaryjność instalacji to jeden z problemów, z którym zmaga się Warszawa

- ✓ w latach 2007-2013 liczba awarii w sieci elektroenergetycznej systematycznie i znacząco zmalała z poziomu 2,6 tys. w 2007 r. do poziomu 1,5 tys. w 2013 r., jednak w 2014 r. nastąpił wzrost liczby awarii do poziomu 2,3 tys.⁶⁰;

⁵³ Warszawa oraz sąsiednie podwarszawskie gminy zaopatrywane są w wodę z Wodociągów Układu Centralnego (WUC), który stanowią zakłady produkujące i uzdatniające wodę: Zakład Centralny i Zakład Północny oraz sieć wodociągowa magistralna i rozbiorcza wraz z przyłączami. Zakład Centralny tworzą dwie Stacje Uzdatniania Wody Filtry i Praga, które produkują wodę infiltracyjną pobieraną spod dna Wisły.

⁵⁴ W 2014 r. statystyczny warszawiak zużywał 125 l wody dziennie – o 29 litrów mniej niż w 2004 r. (największy spadek zużycia w GP PL).

⁵⁵ Sieć wysokiego napięcia 110 kV w mieście pracuje w układzie dwóch pierścieni zasilających, których łączna długość linii w 2014 r. wyniosła 283 km i jest przygotowywana do przekształcenia na trzy pierścienie. W 2015 r. zakończono realizację połączenia Polska-Litwa. W przyszłości ten most elektroenergetyczny, po zakończeniu budowy pierścienia wokół Bałtyku poprawi bezpieczeństwo zasilania Warszawy. W ramach tego projektu są realizowane nowe połączenia aglomeracji warszawskiej z elektrowniami systemowymi. W 2016 r. będzie to ciąg przesyłowy 400 kV Warszawa-Ostrołęka-Olsztyn-Żarnowiec, a w 2018 r. zacznie działać połączenie 400 kV Kozienice-Siedlce-Warszawa. W 2019 r. w EC Żerań planowane jest uruchomienie kogeneracyjnego bloku gazowo-parowego o mocy ok. 450 MW elektrycznych. Ukończenie powyższych przedsięwzięć uzupełnionych o usprawnienia systemu dystrybucyjnego uczyni z Warszawy miasto bez barier elektroenergetycznych.

⁵⁶ Wokół Warszawy zbudowany jest zamknięty pierścień wysokiego ciśnienia zasilany gazem z trzech kierunków. Pierścień w dostawie ciągłej jest praktycznie wykorzystany w 100%.

⁵⁷ PSE Operator S.A., Rozbudowa Warszawskiego Węzła Elektroenergetycznego, Warszawa 2007.

⁵⁸ Pracują w wysokosprawnej kogeneracji i zaspakajają ok. 80% potrzeb grzewczych mieszkańców. W 2015 r. w EC Siekierki przebudowano kocioł, w którym planuje się spalanie ok. 350 tys. t biomasy rocznie. W latach 2004-2014 emisja CO₂ do atmosfery uległa zmniejszeniu o 8% we wszystkich zakładach tj. EC Siekierki, EC Żerań, C Kawęczyn, C Wola oraz EC Pruszków (PGNiG Termika, Raport środowiskowy PGNiG TERMIKA 2015, Warszawa 2015).

⁵⁹ Rezerwy w systemie rozprzewadzania gazu umożliwiają podłączenie nowych odbiorców, zarówno komunalno-bytowych, jak i komercyjnych.

⁶⁰ Wprawdzie poziom bezpieczeństwa elektroenergetycznego można uznać za stabilny, to jednak w latach 2008-2014 nastąpiło pogorszenie wskaźnika SAIDI z 51 min. do 61 min. (*Analiza procesu wdrażania „Polityki energetycznej m.st. Warszawy do 2020 r.”*).

- ✓ awaryjność systemu ciepłowniczego jest wysoka (w 2007 r. miało miejsce 390 awarii, w 2014 r. 482 awarie);
- ✓ w 2007 r. odnotowano 738 awarii sieci gazowej, natomiast w 2014 r. było ich o 8% więcej.

Udział odnawialnych źródeł energii (OZE) w zaspokajaniu potrzeb energetycznych miasta jest niewielki⁶¹

- ✓ w latach 2007-2012 nastąpił wzrost produkcji energii z OZE⁶², jednak zmiany przepisów spowodowały jej spadek do poziomów 116 GWh ciepło i 109 GWh energia elektryczna;
- ✓ energia odnawialna w kogeneracji, poza warszawskimi elektrociepłowniami Żerań i Siekierki, produkowana jest również przez oczyszczalnię ścieków Czajka oraz w Zakład Unieszkodliwiania Odpadów.⁶³

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ polityka państwa w obszarze służby zdrowia dotycząca limitów świadczeń określanych przez Narodowy Fundusz Zdrowia⁶⁴;
- ✓ realizacja ważnych krajowych inwestycji energetycznych – dopiero w 2022 r. ukończona zostanie budowa linii Kozienice-Ołtarzew (domknięcie południowego półpierścienia 400 kV)⁶⁵, a po 2022 r. zostanie ukończona budowa drugiej równoległej rury pierścienia gazowego;
- ✓ dalszy wzrost znaczenia ekologii w politykach rozwoju.

Bogactwo przestrzeni...

Warszawa zajmuje 517 km² przestrzeni, pełniąc różnorodne funkcje

- ✓ prawie 27% powierzchni Warszawy zajmują tereny zieleni⁶⁶ (najwięcej w Wawrze – 24% ogółu terenów zieleni, a także na Białołęce, Bielanach, Ursynowie i w Wesołej);
- ✓ ok. 20% stanowią tereny mieszkaniowe (11% zabudowa jednorodzinna, a 9% zabudowa wielorodzinna). 70% zabudowy wielorodzinnej znajduje się w dzielnicach lewobrzeżnej Warszawy;

⁶¹ *Zrównoważony rozwój Warszawy 2014, 2015.*

⁶² W latach 2007-2012 wzrost produkcji ciepła ze źródeł odnawialnych z poziomu 66 GWh do 526 GWh, a energii elektrycznej z 16 GWh do 203 GWh.

⁶³ Ten ostatni obiekt będzie w najbliższych latach rozbudowany tak, aby zagospodarować wszystkie niepoddane recyklingowi odpady komunalne.

⁶⁴ Herbst, Płoszaj 2015.

⁶⁵ Sałek i in., 2007.

⁶⁶ 15,5% – lasy, 5,4% – zielen naturalna, 2% – tereny zieleni urządzonej, 2,7% ogrody działkowe, 0,9% – cmentarze. Większa część ogólnej powierzchni terenów zieleni (60%) przypada na dzielnice prawobrzeżne, gdzie występuje 73% lasów Warszawy.

- ✓ 5% zabudowy wielorodzinnej to tereny osiedli mieszkaniowych o podwyższonym udziale zieleni osiedlowej, np. Żoliborz⁶⁷;
- ✓ niemal 18% powierzchni Warszawy zajmują tereny komunikacyjne i przeznaczone pod infrastrukturę;
- ✓ prawie 15% powierzchni miasta stanowią użytki rolne (najwięcej na Białołęce, w Wawrze i Wilanowie);
- ✓ ponad 10% powierzchni zajmują tereny usługowe⁶⁸, a największy ich udział w powierzchni dzielnicy jest w Śródmieściu i na Ochocie (ponad 25%);
- ✓ ok. 4% powierzchni przypada na tereny produkcyjno-usługowe, składy i magazyny;
- ✓ nieco ponad 3% powierzchni miasta zajmuje obszar Wisły i inne grunty pod wodami;
- ✓ dodatkowo 5% powierzchni stanowią tereny niezagospodarowane lub zagospodarowane tymczasowo⁶⁹.

O możliwościach rozwojowych będą decydowały: przygotowanie planów zagospodarowania przestrzennego, wykorzystanie wolnych terenów inwestycyjnych oraz działania rewitalizacyjne

- ✓ 36% powierzchni Warszawy jest pokryte obowiązującymi planami zagospodarowania⁷⁰. Dla blisko 34% powierzchni miasta plany takie są w trakcie przygotowania (w tym 5% to zmiany planów obowiązujących). 36% powierzchni miasta nie jest objęta planami (w tym lasy);
- ✓ 29 ha stanowią aktywnie sprzedawane tereny inwestycyjne z przeznaczeniem na funkcje przemysłowe i magazynowe; nieco ponad 19 ha obejmuje osiem terenów produkcyjno-usługowych o znaczącym potencjale rozwojowym⁷¹;
- ✓ około 26% powierzchni miasta stanowią tereny zdegradowane i wymagające rewitalizacji⁷²;
- ✓ w 2015 r. uchwalono Zintegrowany Program Rewitalizacji, który skupia się na terenach po prawej stronie Wisły (Stara Praga, Kamionek i Targówek Fabryczny).

Nieuregulowana własność gruntów, zarówno ze strony byłych właścicieli, jak i samego miasta do dziś utrudnia realizację wielu inwestycji⁷³

⁶⁷ Lepszy dostęp do miejsc rekreacji, wypoczynku oraz przestrzeni ogólnodostępnej dla mieszkańców. Pozostałe osiedla wielorodzinne zajmują 4% powierzchni miasta.

⁶⁸ W tym tereny sportu i rekreacji, ale bez usług w obiektach mieszkaniowych, produkcyjnych i innych, gdzie usługi występują jako funkcja towarzysząca i uzupełniająca funkcję wiodącą terenu.

⁶⁹ Np. tereny dawnego składowiska popiołów EC Żerań oraz portu Żerańskiego, dawnej fabryki FSO na Żeraniu oraz w rejonie Portu Praskiego.

⁷⁰ Największe pokrycie planami dotyczy następujących dzielnic: Żoliborz (prawie 85% pow. dzielnicy pokryte planami); Targówek (prawie 78%), Ochota (niecałe 72%). Z kolei w dzielnicach: Włochy (niecałe 12%), Śródmieście (niecałe 16%), Bemowo (nieco ponad 16%) i Bielany (niecałe 17%) sytuacja jest najgorsza.

⁷¹ Grochowski 2013.

⁷² Obszary zdegradowane to przede wszystkim: tereny poprzemysłowe, tereny powojenne, tereny zamknięte wzdłuż linii kolejowych, osiedla mieszkaniowe nie spełniające współczesnych standardów.

⁷³ Chodzi o Dekret z dnia 26 października 1945 r. (tzw. „dekret Bieruta”) o komunalizacji gruntów warszawskich. Wszystkie grunty leżące w przedwojennych granicach miasta (obszar ponad 14 tys. ha) z mocy prawa przeszły na rzecz gminy m.st. Warszawy. Dotychczasowi właściciele lub ich następcy prawni mogli ubiegać się o przyznanie prawa wieczystej dzierżawy gruntu i własność budynków, jednak niejednokrotnie spełnienie tego warunku nie było możliwe – wielu dawnych właścicieli zginęło podczas wojny, nie powróciło do kraju lub było poddawanych represjom. Część wniosków została rozpatrzona odmownie lub pozostawała nierozpatrzona aż do czasów współczesnych (*Diagnoza społeczno-gospodarcza...*, 2016).

- ✓ obecnie toczy się 8 tys. postępowań dotyczących zwrotów nieruchomości lub odszkodowań w Warszawie⁷⁴;
- ✓ 16 mld zł, to szacunkowy koszt uregulowania roszczeń byłych właścicieli nieruchomości⁷⁵.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja wskazania konkretnych instrumentów koordynacji wdrażania zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- ✓ rekomendowane jest wprowadzenie mechanizmu PPP jako sposobu realizacji zadań w zakresie rewitalizacji terenów poprzemysłowych i powojkowych z naciskiem na nadawanie tym terenom funkcji „produkcji wiedzochłonnej”.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ atrakcyjność inwestycyjna i atrakcyjność zamieszkania stymulują aktywność firm deweloperskich i zwiększają presję na dalszy „wzrost” Warszawy, kosztem jakości życia;
- ✓ polityka rządu w sprawie zwrotu własności przejętych w czasach PRL;
- ✓ możliwość pozyskania środków z UE na rewitalizację w latach 2014-2020;
- ✓ stale rosnące oczekiwania przedsiębiorców i mieszkańców wobec przestrzeni, w której funkcjonują i spędzają wolny czas jako jedno z kryteriów oceny jakości życia i jednocześnie wymiar konkurencji między miastami.

...wynikające z umiejętnego łączenia tradycji z nowoczesnością...

Warszawa jest wiele miejsc świadczących o jej historii, a funkcje stołeczne dodatkowo wspierają znaczenie miasta w Polsce i na świecie

- ✓ w Warszawie zlokalizowane są najważniejsze krajowe instytucje kultury – 14% wszystkich muzeów w Polsce (59 jednostek). Wśród muzeów, najczęściej odwiedzających w ciągu roku odnotowują: Muzeum Powstania Warszawskiego (600 tys.) Zamek Królewski (450 tys.), Muzeum Narodowe (270 tys.) i Muzeum Łazienki Królewskie (210 tys.)⁷⁶;
- ✓ warszawska Starówka jest wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO;
- ✓ liczba turystów i odwiedzających Warszawę przekroczyła 8 mln⁷⁷;

⁷⁴ Zwrotów własnościowych dokonuje się w trybie indywidualnych postępowań, na działkach usytuowanych dość przypadkowo. W efekcie przedsięwzięcia inwestycyjne są realizowane w sposób nieskoordynowany, w oderwaniu od kontekstu urbanistycznego, potrzeb mieszkańców i możliwości infrastrukturalnych (*Diagnoza społeczno-gospodarcza...*, 2016).

⁷⁵ Dane za 2013 r.

⁷⁶ *Warszawa przyjazna turystom. Raport 2014.*

⁷⁷ Warsaw Convention Bureau.

- ✓ najczęściej odwiedzane pozamuzealne atrakcje płatne to przede wszystkim: Centrum Nauki Kopernik (1 mln sprzedawanych biletów rocznie), Miejski Ogród Zoologiczny w Warszawie (715 tys.), Pałac Kultury i Nauki – taras widokowy na XXX piętrze (450 tys.), Park Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie (370 tys.);
- ✓ najczęściej odwiedzane pozamuzealne atrakcje bezpłatne to: Stare Miasto, Park Łazienki Królewskie, plaże miejskie, Multimedialny Park Fontann.

Warszawa jest centrum kulturalnym, nie tylko ze względu na stołeczność

- ✓ niemal co piąty działający w Polsce teatr znajduje się w Warszawie.
- ✓ 27% odwiedzających muzea w całej Polsce stanowili zwiedzający placówki w samej stolicy. Od 2010 r. Warszawa odnotowuje najwyższy wzrost liczby zwiedzających muzea w GP PL, głównie dzięki utworzeniu nowych jednostek, prężnej działalności i rosnącej popularności takich instytucji jak Muzeum Powstania Warszawskiego, Muzeum Fryderyka Chopina, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

Pomimo faktu, iż w Warszawie funkcjonuje wiele miejsc spędzania wolnego czasu dostosowanych do potrzeb osób niepełnosprawnych, wciąż wyzwaniem dla miasta są usprawnienia w tym obszarze

- ✓ do potrzeb osób niepełnosprawnych dostosowanych jest ok. 600 restauracji, 250 kawiarni, 45 obiektów noclegowych, 35 muzeów, 21 teatrów, 11 galerii i 7 kin⁷⁸;
- ✓ cały tabor autobusowy, wszystkie pociągi SKM i metro oraz 52% tramwajów dostosowanych jest do potrzeb osób, mających problemy z poruszaniem się, część dostosowana jest również do potrzeb osób z upośledzeniem wzroku.

Warszawa jest największym w Polsce centrum innowacji, jednak wciąż nie na skalę europejską i z relatywnie słabymi powiązaniem nauki z biznesem

- ✓ w Warszawie działa najwięcej jednostek naukowych (253 jednostki naukowe, co stanowi ponad 26% wszystkich w Polsce). W Krakowie, który plasuje się na drugim miejscu, liczba jednostek naukowych jest dwukrotnie mniejsza⁷⁹;
- ✓ w Warszawie zlokalizowanych jest 78 uczelni wyższych, w tym najlepsze w Polsce publiczne i prywatne. W pierwszej pięćdziesiątce najlepszych publicznych szkół wyższych w Polsce co piąta jest szkołą warszawską⁸⁰;
- ✓ niemal 145 tys. zł to wysokość nakładów na działalność B+R przypadająca na jedną osobę pracującą w tym sektorze w Warszawie⁸¹. W sektorze przedsiębiorstw wartość nakładów na działalność B+R wyniosła 213 tys. zł na jednego pracownika. W obu ujęciach Warszawa osiągnęła najwyższą wartość w GP PL.

⁷⁸ Warszawa przyjazna turystom. Raport 2014.

⁷⁹ Dane Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z września 2013 r.

⁸⁰ Ranking szkół wyższych „Perspektywy”. W rankingach międzynarodowych nawet najlepsze uczelnie wypadają znacznie słabiej. Według „Listy szanghajskiej” Uniwersytet Warszawski jest dopiero w czwartej setce uczelni.

⁸¹ Dane za 2014 r. W pozostałych miastach GP PL wartość wskaźnika wahała się od 65 tys. zł w Poznaniu do 102 tys. zł w Gdańsku.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ Warszawa w dużym stopniu zbliżyła się do wizji nakreślonej w *Strategii Rozwoju m.st. Warszawy do 2020 r.* – centrum kultury, „miasto z duszą”. Podjęte działania stanowią początek implementacji marki miasta;
- ✓ rekomendacja wykorzystania potencjału innowacyjnego Warszawy (instytuty badawczo-rozwojowe, firmy z udziałem kapitału zagranicznego; prywatne centra badawczo-rozwojowe);
- ✓ rekomendacja działań służących integracji środowisk naukowych i biznesowych;
- ✓ rekomendacja wdrażania innowacji w rozwoju i modernizacji infrastruktury miejskiej.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ kojarzenie atrakcyjności zamieszkania dla klasy kreatywnej w kontekście koncepcji 3T (talent, technologia, tolerancja), co przenosi konkurencję między miastami na sferę uwarunkowań kulturowych (stosunek do innych, tożsamość, edukacja) i technologicznych (innowacje, sieci współpracy)⁸²;
- ✓ wdrażanie polityki rozwoju opartej o inteligentne specjalizacje na poziomie krajów i regionów UE;
- ✓ polityka państwa w zakresie budowania relacji między nauką a biznesem.

...środowiska miejskiego z przyrodniczym...

Powszechnym problemem są tzw. choroby cywilizacyjne, niezdrowy styl życia oraz niski poziom świadomości na temat profilaktyki zdrowotnej

- ✓ ok. 40% zgonów wywołują choroby układu krążenia, ok. 27% – nowotwory. Wzrasta liczba zgonów z powodu chorób układu oddechowego⁸³;
- ✓ wśród Polek, warszawianki statystycznie częściej umierają na nowotwór złośliwy sutka i raka szyjki macicy. Problemem jest wciąż niedostateczny poziom świadomości tych zagrożeń⁸⁴ w społeczeństwie;
- ✓ niski odsetek warszawiaków przeprowadzających badania profilaktyczne⁸⁵;

⁸² Zob. Florida 2010.

⁸³ W latach 2004-2013. W 2004 r. w Warszawie udział zgonów z powodu chorób układu oddechowego był niemal dwukrotnie niższy niż obecnie, tj. 10% (podobny problem dotyczy również Poznania, Wrocławia i Gdańska).

⁸⁴ *Badanie jakości życia...*, 2013.

⁸⁵ Przykładowo jedynie co trzecia kobieta w ciągu ostatnich 2 lat wykonała mammografię lub badanie USG piersi, a 35% wykonało cytologię. W innych przypadkach, tylko 40% badanych sprawdzało poziom ciśnienia; 48% wykonywało badanie morfologii krwi, 40% - poziom cholesterolu we krwi, a wzrok badało 39% (*Badanie jakości życia...*).

- ✓ znaczna część warszawiaków cierpi na otyłość i powiązane z nią schorzenia – prawie 1/3 mężczyzn i ponad 1/5 kobiet⁸⁶.

Środowisko wielkomijskie charakteryzuje się dużym natężeniem hałasu, ale jego ponadnormatywny poziom występuje tylko w określonych miejscach⁸⁷

- ✓ ponad 7% mieszkańców miasta narażonych jest na ponadnormatywny hałas drogowy;
- ✓ mniejszym problemem jest hałas tramwajowy (narażonych jest 0,1% mieszkańców) i kolejowy (mniej niż 0,1% mieszkańców);
- ✓ problem hałasu związanego z terenem lotniska ograniczany jest poprzez wprowadzenie procedur antyhałasowych, jak i wyznaczenie obszaru ograniczonego użytkowania w strefach sąsiadujących z lotniskami.

Warszawa jest najbardziej zazielenionym spośród dużych miast w Polsce

- ✓ 45% powierzchni miasta to tereny zieleni urządzonej wraz z obszarami objętymi formami ochrony przyrody, wodami, gruntami rolnymi, lasami⁸⁸. W najbliższym otoczeniu Warszawy znajdują się cenne przyrodniczo tereny parku narodowego i krajobrazowych⁸⁹;
- ✓ Warszawa jest jedną z niewielu stolic europejskich, w której lasy znajdują się w granicach miasta i zajmują znaczny jego obszar (15% powierzchni). 6% powierzchni miasta zajmują parki, skwery i zieleńce – to więcej niż w pozostałych miastach GP PL⁹⁰;
- ✓ 29% powierzchni miasta zajmują obszary chronione zgodnie z ustawą o ochronie przyrody;
- ✓ 79% ludności mieszka w odległości nie przekraczającej 300 m do najbliższego terenu zieleni⁹¹;
- ✓ 68% warszawiaków dobrze ocenia ilość terenów zieleni;
- ✓ 23% mieszkańców zauważa problem zaniedbanej zieleni, a 9% wskazuje, iż jest jej za mało w okolicy miejsca zamieszkania⁹²;
- ✓ w Warszawie funkcjonuje ogród zoologiczny o powierzchni 32 ha, a także ogrody botaniczne: Uniwersytetu Warszawskiego oraz Polskiej Akademii Nauk.

⁸⁶ Stan zdrowia mieszkańców...

⁸⁷ Wartości liczbowe podane dla ludności i powierzchni, gdzie występują warunki „nie dobre”, „złe” i „bardzo złe” – na podstawie: *Program ochrony środowiska przed hałasem...*, 2013.

⁸⁸ W wyniku presji na tereny zielone dochodzi do wycinki drzew, pogarsza się też stan zdrowotny drzewostanu szczególnie wzdłuż pasów drogowych. Bilans nasadzeń drzew od lat jest ujemny, ale sytuacja ulega poprawie (*Raport za lata 2011-2012*).

⁸⁹ Kampinoski Park Narodowy, Mazowiecki Park Krajobrazowy, Chojnowski Park Krajobrazowy.

⁹⁰ W Warszawie jest 95 parków, w tym 11 powstało po 2005 r.

⁹¹ Wskaźnik ten nie uwzględnia niewielkich terenów zieleni, np. niektórych skwerów, liczących poniżej 0,5 ha oraz zieleni osiedlowej.

⁹² *Jakość życia w dzielnicach*, 2013.

Wisła integruje środowisko miejskie i przyrodnicze

- ✓ dolinę Wisły zamieszkuje ponad 40 gatunków ssaków⁹³ i stanowi ona część obszaru specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowej Wisły” w ramach sieci Natura 2000;
- ✓ w ostatnich latach na skutek prac na wałach przeciwpowodziowych, śluzach, przepustach, znacznie zmniejszono zagrożenie powodziowe w mieście;
- ✓ nabrzeża Wisła to miejsce spotkań warszawiaków ze wszystkich dzielnic, choć najczęściej spotkać tu można mieszkańców Śródmieścia, Pragi-Południe, Pragi-Północ i Mokotowa. Według badanych nabrzeża Wisły to najczęściej miejsce: wypoczynku (44% wskazań), spotkań towarzyskich (35%), spacerów (33%) i sportu (13%)⁹⁴;
- ✓ zanieczyszczenie Wisły przekracza normy.

Poprawy wymaga poziom czystości środowiska przyrodniczego⁹⁵

- ✓ 83% mieszkańców stolicy mieszka w obszarze dobowych przekroczeń normatywnych stężeń pyłu PM10, a tereny z przekroczeniem poziomu średniorocznego zamieszkuje 4% mieszkańców⁹⁶;
- ✓ 90% powierzchni miasta ma przekroczone normatywne stężenia benzo(a)pirenu⁹⁷;
- ✓ główne źródła zanieczyszczenia powietrza pyłem zawieszonym⁹⁸ to: napływ zanieczyszczeń spoza Warszawy (56%); transport samochodowy (30%), paleniska domowe i lokalne kotłownie (13%);
- ✓ powietrze w Warszawie jest zdecydowanie bardziej zanieczyszczone pyłami PM10 i PM2,5 niż w miastach GP UE⁹⁹, zaś w porównaniu z GP PL stolica plasuje się na 4. miejscu;
- ✓ szczególnie duże stężenie pyłów zawieszonych PM2,5 występuje w dzielnicach obrzeżnych, gdzie zlokalizowanych jest najwięcej indywidualnych palenisk grzewczych;
- ✓ obszar, na którym występuje przekroczenie dopuszczalnego poziomu pyłu PM2,5 zamieszkuje 7% mieszkańców;
- ✓ normy obecności dwutlenku azotu w powietrzu przekroczone są na ok. 2% powierzchni miasta;

⁹³ Taką liczbą charakteryzuje się typowy polski park narodowy (Romanowski, *Ssaki...*, www.wislawarszawska.pl).

⁹⁴ *Warszawska Wisła...*, 2015.

⁹⁵ Poziom zanieczyszczenia powietrza w Warszawie, w porównaniu z innymi stolicami europejskimi, jest bardzo wysoki i plasuje miasto w ramach oceny jakości powietrza w kategorii C, co oznacza, że przekraczane są dopuszczalne poziomy szkodliwych substancji powiększone o margines tolerancji lub poziomy docelowe (*Roczna ocena jakości powietrza...*, 2015).

⁹⁶ *Roczna ocena jakości powietrza...*, 2015.

⁹⁷ Największe wartości stężeń benzo(a)pirenu odnotowano na Targówku, Białolece, Ursynowie, w Wesolej i Wawrze. Z wyjątkiem Żoliborza we wszystkich dzielnicach przekraczana jest dopuszczalna norma stężenia pyłu PM2,5. Najgorsza sytuacja jest w dzielnicach: Wesola, Targówek, Białoleka oraz Wawer (*Roczna ocena jakości powietrza...*, 2015).

⁹⁸ Klech 2015, materiał wygłoszony na konferencji „XII Forum Operatorów Systemów i Odbiorców Energii i Paliw” 23.10.2015 r., <http://infrastruktura.um.warszawa.pl/wydarzenia/xii-forum-operator-w-system-w-i-odbiorc-w-energii-i-paliw>

⁹⁹ Poziom zanieczyszczenia powietrza w Warszawie, w porównaniu z innymi stolicami europejskimi, jest bardzo wysoki i plasuje miasto w ramach oceny jakości powietrza w kategorii C, co oznacza, że przekraczane są dopuszczalne poziomy szkodliwych substancji powiększone o margines tolerancji lub poziomy docelowe (*Roczna ocena jakości powietrza...*, 2015). 35% mieszkańców Warszawy twierdzi, że problemem jest zanieczyszczone powietrze, taki sam odsetek wskazań uzyskuje „hałas” (*Jakość życia w dzielnicach*, 2013)

- ✓ znacząco zmniejszył się negatywny wpływ przemysłu na środowisko przyrodnicze¹⁰⁰.

Pomimo wprowadzenia systemu zbierania odpadów komunalnych obejmującego wszystkich mieszkańców, poważnym problemem pozostają dzikie wysypiska i problemy z segregacją odpadów

- ✓ tylko 69%¹⁰¹ mieszkańców wyraziło chęć selektywnej zbiórki odpadów, a wśród przyczyn odmowy podawane są: brak odpowiednich pojemników do segregacji w pobliżu miejsca ich zamieszkania (61%), brak sensowności podejmowania tego typu działań (13%), brak miejsca w mieszkaniu na dodatkowe pojemniki (8%)¹⁰²;
- ✓ odpady komunalne zbierane selektywnie stanowią niespełna 20% wszystkich odpadów komunalnych, ale wskaźnik ten wciąż rośnie;
- ✓ ilość odpadów odbieranych od mieszkańców sukcesywnie maleje (645 tys. ton w 2014 r.), ale wciąż dla 28% mieszkańców stolicy problemem w okolicy ich miejsca zamieszkania są przepełnione śmietniki¹⁰³;
- ✓ znaczący problem nadal stanowią dzikie wysypiska odpadów, choć wrasta liczba likwidowanych rocznie wysypisk.¹⁰⁴

Warszawa osiąga zakładane poziomy dotyczące recyklingu i biodegradacji

- ✓ nieco ponad 14% odpadów poddawanych było recyklingowi (papier, metal, tworzywa sztuczne, szkło) – podobnie jak w innych miastach¹⁰⁵;
- ✓ znacząco ograniczono masę odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania – do poziomu ponad 2%¹⁰⁶;
- ✓ udział sortowania we wszystkich sposobach odzysku i zagospodarowania odpadów komunalnych wynosi 84%¹⁰⁷.

Sieć wodociągowa zapewnia dostęp do wody niemal wszystkim mieszkańcom, ale jest to sieć ulegająca awariom

¹⁰⁰ Od 2004 r. poziom emisji zanieczyszczeń pyłowych pochodzących z zakładów uciążliwych zmniejszył się o 62%. Redukcja substancji pyłowych w 2014 r. wyniosła 99,8%. W latach 2004-2014 r. emisja zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych zmniejszona została o 9%. Pomimo wzrostu poziomu redukcji substancji gazowych (w 2014 r. było to 56%) emisja tlenu węgla wzrosła o 20%.

¹⁰¹ *Zrównoważony rozwój Warszawy 2014.*

¹⁰² *Zachowania proekologiczne w warszawskich...*, 2013.

¹⁰³ W porównaniu z innymi miastami na jednego mieszkańca Warszawy przypada jedna z niższych wartości „masy odebranych odpadów” – 370 kg. Jedynie w Gdańsku wartość była niższa i wynosiła 355 kg, ale już w e Wrocławiu łącznie 426 kg, w Poznaniu 415 kg, Według danych z 2011 r. w GP UE otrzymano wyniki odnośnie masy odpadów wytworzonych: Budapeszt – 248 kg odpadów; Praga – 353 kg; Berlin – 412 kg, Madryt – 423 kg oraz Paryż – 486 kg.

¹⁰⁴ W 2013 r. zlikwidowane zostały 1172 dzikie wysypiska (na koniec roku istniało ich jedynie 12).

¹⁰⁵ http://bip.warszawa.pl/Menu_podmiotowe/biura_urzedu/GO/informacja+o+poziomach.htm, dostęp: 15.09.2015.

¹⁰⁶ Dopuszczalny poziom w 2014 r. wyniósł maksymalnie 50% całkowitej masy odpadów komunalnych ulegających biodegradacji przekazywanych do składowania w stosunku do masy tych odpadów wytworzonych w 1995 r. Podobny poziom osiąga Poznań a wynik jeszcze lepszy – Wrocław. Najślabiej w GP PL wypada Gdańsk (43,5%).

¹⁰⁷ Korekta sprawozdania wójta, burmistrza lub prezydenta miasta z realizacji zadań z zakresu gospodarowania odpadami komunalnymi za 2014 rok.

- ✓ z sieci wodociągowej w Warszawie korzysta 98% mieszkańców miasta¹⁰⁸;
- ✓ 76% mieszkańców dobrze ocenia jakość wody w kranach¹⁰⁹, mimo wielu potrzebnych inwestycji w wymianę instalacji wodnej w budynkach;
- ✓ w 2014 r. było 1,5 tys. awarii sieci wodociągowej, czyli o prawie 11% mniej niż w 2006 r. Dzięki prowadzonym pracom modernizacyjnym z roku na rok maleją straty wody.

Rozwój sieci kanalizacyjnej wymaga dalszych inwestycji na niektórych terenach

- ✓ dwie duże miejskie oczyszczalnie ścieków Czajka i Południe gwarantują pełne oczyszczanie ścieków¹¹⁰;
- ✓ 93% mieszkańców Warszawy ma dostęp do sieci kanalizacyjnej (w 2007 r. wskaźnik ten wynosił 91%);
- ✓ w analizowanym okresie przebudowano łącznie 23 km sieci, co wpłynęło na obniżenie wskaźnika awaryjności¹¹¹;
- ✓ w latach 2006-2014 nastąpił wzrost długości sieci kanalizacyjnej odprowadzającej wody opadowe w Warszawie o 18%;
- ✓ największych inwestycji w zakresie sieci wodno-kanalizacyjnej wymagają dzielnice Białołęka i Wawer.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja szerszego wykorzystania OZE (np. poprzez wsparcie korzystania z odnawialnych źródeł energii w gospodarce komunalnej).

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ zielona infrastruktura traktowana jako element jakości życia wpływający m.in. na bezpieczeństwo i komfort życia mieszkańców np. w obliczu zachodzących zmian klimatycznych;
- ✓ utrzymująca się polityka UE (a co za tym idzie i polityka rządu RP) wobec zmian klimatycznych, wymuszająca osiągnięcie określonych poziomów wskaźników środowiskowych i energetycznych;
- ✓ rozwój technologii np. w zakresie komunikacji miejskiej w kierunku ograniczenia emisji szkodliwych substancji.

¹⁰⁸ Do obliczenia wskaźnika zwodociągowania wykorzystano analizę przestrzenną wykonaną za pomocą opracowania GIS. Do analizy pobrane zostały dane o zasięgu sieci wodociągowej oraz dane punktów demograficznych z roku 2014 (liczba osób zameldowanych).

¹⁰⁹ Poprawa jakości wody nastąpiła w wyniku: wprowadzenia nowoczesnych technologii, zmiany środka dezynfekującego, stosowania planowych płukań sieci (ich liczba w latach 2011-2014 wzrosła o 25%) – *Ocena jakości wody...*, 2014.

¹¹⁰ Jeszcze w 2004 r. udział ten kształtował się na poziomie jedynie 51%. Na wynik miały wpływ rozbudowa OŚ Czajka oraz oddanie do eksploatacji w 2006 r. oczyszczalni Południe, które wspólnie z kilkoma oczyszczalniami lokalnymi obsługują Warszawę.

¹¹¹ 22 awarie na 1000 km długości sieci.

...lokalności z wielkomiejskością...

W Warszawie wdrażana jest koncepcja centrów lokalnych

- ✓ 167 miejsc w stolicy spełnia kryteria centrów lokalnych, z których 32 lokalizacje mają szczególną wagę dla poprawy jakości życia w dzielnicach¹¹²;
- ✓ potrzeba rozwoju centrów lokalnych była zgłaszana przez licznych mieszkańców podczas spotkań w ramach procesu aktualizacji strategii.

Problem korków ulicznych należy do jednych z najbardziej uciążliwych dla mieszkańców Warszawy

- ✓ 91% mieszkańców stolicy problem korków ocenia jako ważny (z czego 23% uznaje go za problem najważniejszy)¹¹³;
- ✓ 67% mieszkańców Warszawy jest za uprzywilejowaniem komunikacji miejskiej kosztem transportu indywidualnego¹¹⁴; Warszawa posiada najwięcej bus-pasów w GP PL (48 km długości, co daje 9,3 km na 100 km²);
- ✓ niewystarczające zmiany we wprowadzaniu zakładanych preferencji dla ruchu pieszego i jednocześnie ograniczanie ruchu indywidualnego oraz tworzeniu przejść dla pieszych wynikających z miejskich dokumentów planistycznych;
- ✓ 74% badanych warszawiaków dobrze ocenia stan dróg w mieście¹¹⁵;

Utrzymanie wysokiego poziomu korzystania z transportu publicznego, wymaga dalszego rozwoju systemu komunikacji miejskiej

- ✓ sieć komunikacji miejskiej to ponad 200 linii autobusowych dziennych i kilkadziesiąt nocnych, komunikacja szynowa naziemna (25 linii tramwajowych i 4 linie Szybkiej Kolei Miejskiej, Warszawska Kolej Dojazdowa oraz Koleje Mazowieckie) oraz jedyna w Polsce szynowa komunikacja podziemna (2 linie metra)¹¹⁶;
- ✓ 60% warszawiaków zadeklarowało, że korzysta z transportu publicznego w dni powszednie, co uplasowało stolicę na dobrym 13. miejscu wśród 83 badanych miast europejskich¹¹⁷;
- ✓ niemal 40% warszawiaków ocenia bardzo dobrze, a co drugi badany dobrze, funkcjonowanie komunikacji miejskiej w Warszawie. 68% dostrzega poprawę funkcjonowania komunikacji miejskiej w ostatnich latach¹¹⁸;

¹¹²Celem projektu „Warszawskie Centra Lokalne” było po pierwsze zdefiniowanie pojęcia centrum lokalnego w kontekście Warszawy i potrzeb jej mieszkańców. Po drugie, wytypowanie miejsc stanowiących potencjalne centra lokalne, ze względu na ich lokalizację, ukształtowanie przestrzenne, a także możliwości koncentrowania w nich życia społecznego. Wybór miejsc na centra lokalne odwołuje się także do roli, jaką pełni dana przestrzeń, miejsce w świadomości mieszkańców. Szerzej: *Studium koncepcyjne dotyczące centrów lokalnych w Warszawie*.

¹¹³ *Barometr Warszawski*, październik 2014.

¹¹⁴ *Barometr Warszawski*, październik 2014.

¹¹⁵ *Barometr Warszawski*, czerwiec 2015.

¹¹⁶ Gęstość autobusowej sieci komunikacyjnej wynosi w Warszawie 1,4 km/km², a szynowej tylko 0,5 km/km². *Informator Statystyczny...*

¹¹⁷ *Quality of life...*

¹¹⁸ *Barometr Warszawski*, listopad 2015. Według badania *Jakość życia w dzielnicach* najmniejszy udział zadowolonych wśród mieszkańców występuje w dzielnicach: Wesoła (48%), Wilanów (50%), Białołęka (54%) i Ursus (59%).

- ✓ jako największe problemy transportu publicznego mieszkańcy Warszawy wskazują zatłoczenie i wysokie ceny biletów;
- ✓ 81% mieszkańców deklaruje, że mieszka niedaleko przystanku bądź stacji komunikacji miejskiej;
- ✓ 12% mieszkańców Warszawy w czasie codziennych dojazdów korzysta z metra.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja opracowania standardów estetycznych budowanych i remontowanych budynków oraz standardów estetycznych terenów, ze szczególnym uwzględnieniem tras wylotowych z miasta.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ środki europejskie perspektywy 2014-2020 na realizację kluczowych inwestycji transportowych w miastach;
- ✓ suburbanizacja i związane z nią migracje dzienne do i z pracy będące wyzwaniem dla transportu zbiorowego i organizacji ruchu w mieście;
- ✓ polityka rozwoju komunikacji kolejowej niezależna od władz Warszawy.

...oferuje wygodę życia i sprzyjające warunki do działania.

Warszawiacy pozytywnie oceniają funkcjonowanie żłobków, choć ich liczba nadal jest niewystarczająca

- ✓ 14% warszawskich dzieci objętych jest opieką w żłobkach (o 6 pkt. proc. mniej niż np. we Wrocławiu) i udział ten wzrasta;
- ✓ w najbliższych latach zmniejszy się liczba dzieci w wieku 0-2 lat;
- ✓ w Warszawie funkcjonują 54 żłobki publiczne, 178 żłobków niepublicznych, 33 kluby dziecięce i prywatne punkty dziennego opiekuna oraz 10 mini-żłobków;
- ✓ duże zróżnicowanie między dzielnicami w dostępności miejsc w żłobkach¹¹⁹.

¹¹⁹ W Rembertowie w 2015 r. nie było wcale miejsc w publicznych placówkach, a w Wesołej, po otwarciu żłobka w styczniu 2016 r. zwiększyła się liczba miejsc zaledwie 13 do 67. Plany inwestycyjne przewidują budowę 15 nowych żłobków w 12 dzielnicach, dzięki czemu przybędzie 2246 miejsc.

Również warszawskie przedszkola uzyskują wysoką ocenę mieszkańców, jednak potrzebne są dalsze inwestycje

- ✓ 48% mieszkańców stolicy ocenia pozytywnie jakość usług edukacyjno-opiekuńczych w publicznych przedszkolach i jedynie 4% jest przeciwnego zdania¹²⁰;
- ✓ 27% dzieci w wieku przedszkolnym uczęszcza do przedszkoli niepublicznych¹²¹;
- ✓ w najbliższych latach zmniejszy się liczba dzieci w wieku 3-6 lat;
- ✓ nierównomierne rozmieszczenie przedszkoli publicznych;
- ✓ w wyniku uruchomionego w 2014 r. programu rozbudowy i modernizacji infrastruktury przedszkolnej oraz zakończenia wcześniejszych inwestycji, do 2017 r. powstanie 4 tys. miejsc przedszkolnych¹²².

Pozytywnie oceniane są także szkoły podstawowe i gimnazja, ale problemem pozostają duże zróżnicowania efektów kształcenia wewnątrz miasta

- ✓ 56% mieszkańców wysoko ocenia jakość usług edukacyjnych w publicznych szkołach podstawowych, a tylko 1% jest przeciwnego zdania¹²³;
- ✓ 52% mieszkańców wysoko ocenia jakość usług edukacyjnych w publicznych gimnazjach, 4% ocenia negatywnie¹²⁴.
- ✓ obecnie do szkół podstawowych uczęszcza 102 tys. dzieci i liczba ta będzie w najbliższym czasie wzrastała,
- ✓ do gimnazjów uczęszcza 40 tys. uczniów, a liczba osób w wieku 13-15 lat w najbliższych latach wzrośnie;
- ✓ warszawscy uczniowie szkół podstawowych i gimnazjów osiągają najlepsze wyniki wśród GP PL;
- ✓ w 2015 r. najlepsze wyniki z egzaminu gimnazjalnego, z części humanistycznej osiągnęły dzielnice: Śródmieście, Wilanów i Żoliborz (najsłabsze: Praga-Północ, Wola i Targówek), zaś w części matematyczno-przyrodniczej: Śródmieście, Ursynów i Żoliborz (najsłabsze Praga-Północ, Targówek i Rembertów).

¹²⁰ *Badanie jakości życia...*, 2013.

¹²¹ *Informacji o stanie realizacji...*, 2015

¹²² *Informacja o stanie realizacji...*, 2014. Zaplanowano budowę 3 przedszkoli na Białołęce oraz po jednym na Bielanach i w Ursusie.

¹²³ *Barometr Warszawski*, październik 2014

¹²⁴ *Badanie jakości życia...*, 2013.

Warszawa, pomimo doświadczenia w organizacji międzynarodowych imprez sportowych, wykazuje w niektórych dzielnicach braki podstawowej infrastruktury do uprawiania sportu

- ✓ najważniejsze obiekty sportowe w Warszawie pełnią również funkcje ogólnokrajowe (np. Stadion Narodowy, Tor Łyżwiarski Stegny)¹²⁵;
- ✓ w 3 dzielnicach nie ma ośrodka sportu i rekreacji¹²⁶ a w 10 dzielnicach nie ma ogólnodostępnego boiska bądź terenu sportowo-rekreacyjnego typu „Syrenka”. W mieście jest tylko 11 boisk (Orlików) zlokalizowanych w 9 dzielnicach¹²⁷;
- ✓ w Warszawie organizowane są cykliczne imprezy sportowe o masowym charakterze¹²⁸;
- ✓ w ramach projektu „Warszawa w dobrej kondycji” utworzono 100 siłowni plenerowych, obok licznych już istniejących w parkach, skwerach i przestrzeniach osiedlowych we wszystkich dzielnicach. W samym 2015 r. powstało ich 28¹²⁹;
- ✓ 83% mieszkańców pozytywnie ocenia ofertę sportowo-rekreacyjną¹³⁰, 25% uprawia jakiś sport lub gimnastykę, z czego 14% robi to codziennie¹³¹;
- ✓ 17% mieszkańców deklaruje, że korzysta z oferty sportowo-rekreacyjnej miasta w swojej dzielnicy. Pozytywnie ocenia ją 40% mieszkańców.

Oferta kulturalna miasta nie jest w pełni wykorzystywana przez warszawiaków

- ✓ 91% mieszkańców Warszawy jest zadowolonych z oferty kulturalnej miasta¹³²;
- ✓ w mieście działają 24 teatry i 59 muzeów i ich oddziałów;
- ✓ rocznie w Warszawie odbywa się ponad 8 tys. spektakli teatralnych, natomiast w Krakowie jedynie ok. 3 tys. (92% wszystkich spektakli w województwie i 26% w kraju odbywa się w Warszawie);
- ✓ 52% mieszkańców Warszawy uznaje Muzeum Narodowe za najważniejszą instytucję kultury, 35% – wskazuje Muzeum Powstania Warszawskiego.

¹²⁵ Hale sportowe i stadiony utrzymywane są głównie z organizowania koncertów lub innych wydarzeń kulturalno-rozrywkowych. W Warszawie brakuje dużej hali widowiskowo-sportowej na przynajmniej 12 tys. widzów. Od długiego czasu w fazie pomysłu są takie inwestycje, jak: budowa toru kajakarskiego, zadaszenie Stegien, budowa 50-metrowej pływalni olimpijskiej spełniającej standardy widowiskowe.

¹²⁶ Są to: Mokotów, Rembertów i Wesoła.

¹²⁷ W rozwoju sportu w Warszawie zauważa się różnego rodzaju bariery oraz negatywne zmiany. Najważniejsze z nich to: stan techniczny obiektów i urządzeń sportowych; ograniczony dostęp do obiektów sportowych; niski poziom promocji aktywności fizycznej wśród mieszkańców; spadek finansowania i rozwoju dużych inwestycji sportowych; spadek nakładów finansowych na sport i rekreację; spadek liczby uczestników programów sportowych wśród młodzieży i dzieci (*Monitoring wewnętrzny realizacji Społecznej...*).

W 2015 r. zmodernizowano 24 obiekty sportowo-rekreacyjne oraz wybudowano 19 nowych. W latach 2008-2013 sfinansowano budowę 80 boisk, 32 sal gimnastycznych, 5 pływalni i 11 lodowisk sezonowych (*Miasto dobrego życia* 2015).

¹²⁸ Najważniejsze z nich to: największa impreza biegowa w Polsce – ORLEN Marathon (8 tys. uczestników biegu maratońskiego i 23 tys. biegaczy na innych dystansach); Bieg Niepodległości – ponad 12 tys. uczestników; Bieg Powstania Warszawskiego – ponad 8 tys. uczestników; PZU Maraton Warszawski – ponad 6 tys. uczestników (najdłużej nieprzerwanie organizowany maraton w Polsce); PZU Półmaraton Warszawski – ponad 12 tys. uczestników; Warszawska Masa Krytyczna – prawie 9 tys. rowerzystów; Nightskating – ponad 34 tys. rolkarzy.

¹²⁹ *Miasto dobrego życia*, 2015.

¹³⁰ *Barometr Warszawski*, czerwiec 2015. Ale w zestawieniu *Quality of life...* Kraków jest 18, Gdańsk 19, Praga 21, Wiedeń 37 Londyn 44 a Warszawa 50. Berlin zajmuje 56 miejsce, Paryż jest 60, a Budapeszt 62.

¹³¹ *Badanie jakości życia*, 2015 r.

¹³² *Barometr Warszawski*, listopad 2015. Wśród 79. wybranych miast Europy stopień zadowolenia z oferty kulturalnej daje Warszawie 38. miejsce (dużo lepsze pozycje w rankingu mają m.in. Wiedeń (1.), Praga (13.) i Paryż (14.), Berlin (29.), a także polskie miasta: Kraków (7.) i Gdańsk (32.) (*Quality of life...*).

Rozwój tras rowerowych i systemu wypożyczania rowerów nie spowodował jeszcze szerokiej zmiany w nawykach komunikacyjnych mieszkańców miasta

- ✓ tylko 3,8% mieszkańców¹³³ deklaruje codzienne korzystanie z roweru;
- ✓ w zestawieniu z miastami GP PL Warszawa oferuje najbardziej rozwiniętą sieć ścieżek rowerowych¹³⁴;
- ✓ system wypożyczania rowerów Veturilo oferuje ponad 200 stacji i ponad 3 tys. rowerów¹³⁵;
- ✓ w mieście znajduje się kilka tysięcy stojaków rowerowych, ok. 800 parkingów rowerowych z miejscami dla ponad 9 tys. rowerów, kilkadziesiąt samoobsługowych stacji naprawczych oraz wypożyczalnie innych rodzajów rowerów np. *handbike*ów (rowerów dla osób z niepełnosprawnościami)¹³⁶, rowerów towarowych, trójkołowych i rowerów dla dzieci.

Rynek mieszkaniowy w Warszawie charakteryzuje się dynamiką wzrostu, wysokimi cenami oraz częściowo niedoinwestowaniem

- ✓ 70% mieszkańców Warszawy jest zadowolonych ze swoich warunków mieszkaniowych;
- ✓ 53 mln m² to łączna powierzchnia użytkowa mieszkań w Warszawie, co w przeliczeniu na jednego mieszkańca przekłada się na drugie miejsce w porównaniu do miast z GP PL;
- ✓ w latach 2004-2014 liczba mieszkań wzrosła o ponad 160 tys. i przewiduje się wzrost o kolejne 167 tys. w ciągu kolejnych 12 lat¹³⁷;
- ✓ w latach 2004-2014 zasób mieszkaniowy należący do m.st. Warszawy zmniejszył się z ponad 107 tys. do blisko 83 tys. lokali¹³⁸;
- ✓ w szczególnie trudnej sytuacji w zakresie wyposażenia technicznego mieszkań są mieszkańcy Pragi-Północ¹³⁹;

¹³³ W przypadku grupy wiekowej 6-15 lat z roweru codziennie korzysta 8%.

¹³⁴ Ok. 457 km dróg rowerowych, z czego 80% to drogi wydzielone, Pozostałe to drogi pieszo-rowerowe, pasy lub kontrapasy rowerowe, trasy nieoznakowane znakami drogowymi oraz odcinki jezdni serwisowych przystosowanych do ruchu rowerowego. Najwięcej dróg rowerowych jest na Mokotowie, Bielanych, w Śródmieściu, a najmniej w Wawrze, Rembertowie, Wilanowie i na Białołęce. Wskazywane problemy, to: brak ciągłości ścieżek i spójności ich systemu złożonego głównie z krótkich, kilkusetmetrowych odcinków, brak odpowiedniej nawierzchni (*Warszawski raport rowerowy 2014*).

¹³⁵ W ciągu 3 lat zarejestrowano łącznie ponad 6 mln wypożyczeń (średnio 5,5 tys. dziennie) <https://www.veturilo.waw.pl/informacje>

¹³⁶ 1 tys. podaje *Warszawski raport rowerowy 2014*, a 5 tys. portal <http://rowery.um.warszawa.pl/stojaki-rowerowe>.

¹³⁷ Przewiduje się, że największy wzrost odnotują: Białołęka (13% ogólnej liczby mieszkań planowanych do oddania do użytku), Mokotów (11%), Wola (10%) oraz Bemowo i Bielany (po 8%) (*Obszary potencjalnego zainwestowania...*, 2014 r.).

¹³⁸ Do spadku wielkości zasobu przyczyniają się: zwroty nieruchomości dawnym właścicielom lub ich następcom prawnym, rozbiórki budynków z uwagi na zły stan techniczny, sprzedaż lokali (w poprzednich latach). Pomimo programu rozwoju budownictwa komunalnego nie udaje się zrównoważyć poziomu ubytków (*Zasób mieszkaniowy m.st. Warszawy...*).

¹³⁹ Niedoinwestowana jest przede wszystkim Praga-Północ, której obszar wspólnie z Pragą-Południe i Targówkiem jest traktowany jako priorytetowy w ramach programu rewitalizacji (Uchwała Rady m.st. Warszawy w sprawie przyjęcia Zintegrowanego Programu Rewitalizacji m.st. Warszawy do 2022 roku z dnia 17 września 2015 r.). Dużą lukę cywilizacyjną widać w brakach łazienki: na Pradze-Północ (15%), we Włochach i w Rembertowie (po 7%), w Wawrze 5% mieszkań nie jest wyposażonych w łazienkę. Na Bemowie i na Żoliborzu mniej niż 1% mieszkań pozostaje bez centralnego ogrzewania, gdy w Wesołej odsetek ten sięga 9%, a jest jeszcze wyższy w innych dzielnicach: na Wawrze to 12%, we Włochach 15%, w Rembertowie blisko 17%. Najgorsza sytuacja pod tym względem występuje na Pradze-Północ – 29% mieszkań nie jest podłączonych do centralnego ogrzewania.

- ✓ średnia cena m² mieszkania w Warszawie w 2015 r.¹⁴⁰ wynosiła 8,2 tys. zł na rynku pierwotnym oraz 8,6 tys. zł na rynku wtórnym – były to najwyższe ceny w GP PL. Należy podkreślić, że najwyższe ceny mieszkań w Warszawie odnotowano w 2008 roku¹⁴¹.

Problemy mieszkaniowe dotyczą wciąż znacznej liczby mieszkańców

- ✓ 177 tys. osób mieszka w mieszkaniach komunalnych (liczba mniejsza o 20% w porównaniu z 2008 r.)¹⁴²;
- ✓ 6,3 tys. mieszkań to lokale socjalne¹⁴³;
- ✓ ok. 4 tys. gospodarstw domowych oczekuje na najem lokalu komunalnego, z czego nieco ponad 3 tys. na najem lokalu socjalnego¹⁴⁴. Najtrudniejsza sytuacja jest na Pradze-Północ (22% wszystkich oczekujących gospodarstw domowych), w Śródmieściu (10%) oraz na Mokotowie i Targówku (po 9% wśród ogółu oczekujących)¹⁴⁵;
- ✓ w 2014 r. wypłacono łącznie ponad 39 mln zł na dodatki mieszkaniowe¹⁴⁶;
- ✓ od 2009 r. liczba zadłużonych mieszkań zmniejszyła się o ponad 13 tys.¹⁴⁷, w 2013 r. wykonano 664 eksmisje¹⁴⁸;
- ✓ 17% ogółu pracujących stanowią pracownicy, których wynagrodzenie nie przekroczyło 2380 zł brutto, czyli osoby, które spełniają kryterium dochodowe do ubiegania się o najem mieszkania z zasobu m.st. Warszawy¹⁴⁹;
- ✓ w Warszawie w 2013 r. było 8 tys. pustostanów mieszkań, a na przestrzeni dziesięciu lat ich liczba podwoiła się¹⁵⁰.

¹⁴⁰ Stan na grudzień 2015 r. (*Raportu z rynku nieruchomości 2015*).

¹⁴¹ <http://www.bankier.pl/wiadomosc/To-byla-ciekawa-dekada-na-warszawskim-rynku-nowych-mieszkan-2274089.html> [dostęp: 04.02.2016]

¹⁴² Największa koncentracja osób zamieszkujących lokale komunalne w 2014 r. była na Woli (18%), w Śródmieściu (15%), Mokotowie (14%) oraz Pradze-Północ i Południe (kolejno 13 i 12%).

¹⁴³ Ich liczba w latach 2004-2014 wzrosła trzykrotnie. Najwięcej tego typu lokali jest na Woli (21% ogółu zasobów lokali gminnych), w Śródmieściu (18%) oraz na Pradze-Północ i Południe (kolejno 16 i 12%). Następuje wyraźny spadek liczby gospodarstw domowych oczekujących na najem lokalu na czas nieoznaczony, wzrasta natomiast liczba gospodarstw domowych oczekujących na najem lokalu socjalnego (jest to konsekwencja obowiązku dostarczenia przez gminę lokalu socjalnego w przypadku orzeczenia eksmisji).

¹⁴⁴ W ciągu ostatnich 5 lat w mieście wynajmowanych było ponad 1000 lokali socjalnych (nowe wyroki sądowe). Należy też zaznaczyć, że większość z osób oczekujących na lokal socjalny oczekuje na jego wynajęcie z uwagi na orzeczoną eksmisję. Oznacza to, że osoby te mają zabezpieczone miejsce zamieszkania, a oczekują na dostarczenie przez gminę innego lokalu, z reguły o niższych kosztach utrzymania.

¹⁴⁵ Urząd m.st. Warszawy, Biuro Polityki Lokalowej i Rewitalizacji.

¹⁴⁶ W Łodzi to 33 mln, w Krakowie wielkość wypłaconych dodatków mieszkaniowych wyniosła 21 mln, w Poznaniu 19 mln, w Gdańsku 17 mln oraz 13 mln zł we Wrocławiu.

¹⁴⁷ Największa liczba mieszkań zadłużonych w przeliczeniu na 1000 mieszkań ogółem występuje we Wrocławiu (68) oraz Łodzi (54). Najmniej zadłużonych mieszkań w stosunku do ogólnej liczby mieszkań posiada Kraków (29).

¹⁴⁸ Z kolei w strukturze dzielnic Warszawy najwięcej eksmisji w 2013 r. wykonano w dzielnicach Wola (25%), Praga-Południe (22%) i Mokotów (22%). Wzrost wykonanych eksmisji oznacza, iż dzielnice realizują wyroki sądowe i dostarczają osobom uprawnionym lokale socjalne. Natomiast spadek liczby wykonanych eksmisji nie musi oznaczać, iż sytuacja dłużników się poprawia, ale to, że dzielnice nie wykonują tego obowiązku i narażają się na wypłatę odszkodowań z tytułu niedostarczenia lokali socjalnych (eksmisje są odłożone w czasie).

¹⁴⁹ Dane: Urząd Statystyczny w Warszawie, na podstawie badań podmiotów gospodarki narodowej o liczbie pracujących powyżej 9 osób, w podziale terytorialnym wg lokalizacji siedziby.

¹⁵⁰ Np. Gdańsk charakteryzuje się ośmiokrotnym wzrostem liczby mieszkań niezamieszkałych, duży wzrost liczby pustostanów odnotował również Poznań (wzrost sześciokrotny), w pozostałych miastach GP PL wzrost wyniósł od półtora do dwóch razy. Największą liczbę mieszkań niezamieszkałych w przeliczeniu na tysiąc mieszkań ogółem posiada Łódź (14), a na drugim miejscu Warszawa (9) oraz Wrocław (8), natomiast najmniej Poznań (3) oraz Kraków (2).

Sieć dróg i linii kolejowych jest gęsta i ulega ciągłej modernizacji

- ✓ Warszawę charakteryzuje największa (w zestawieniu z GP PL) gęstość dróg gminnych o nawierzchni utwardzonej (ponad 370 km/km²)¹⁵¹;
- ✓ sieć kolejową tworzy 7 linii (8 stacji i 40 przystanków kolejowych), a system obejmuje niemal cały obszar miasta. Jedynymi dzielnicami nieposiadającymi przystanków czy stacji kolejowych są Bielany i Wilanów;
- ✓ 66% mieszkańców Warszawy dostrzegło poprawę stanu dróg w 12 ostatnich miesiącach¹⁵²;
- ✓ Warszawę charakteryzuje ogólnie niski na tle GP PL wskaźnik wypadków drogowych (64 wypadki na 100 tys. mieszkańców)¹⁵³.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ Warszawa potrzebuje dalszych działań w sferze poprawy dostępności żłobków i przedszkoli oraz w obszarze polityki społecznej;
- ✓ rekomendacja zapewnienia instrumentów koordynacji terytorialnej podejmowanych interwencji przez UM, w tym urzędy dzielnic;
- ✓ rekomendacja planowania funkcji mieszkaniowych i rekreacyjnych na terenie Warszawy w kontekście rozbudowywania tych funkcji również w granicach lub innych gminach OMW;
- ✓ rekomendacja wskazania konkretnych instrumentów koordynacji wdrażania zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- ✓ rekomendacja identyfikacji obszarów wsparcia, które będą ukierunkowywać politykę zarządzania mieszkaniem komunalnym w stronę wyzwań społecznych (np. mieszkania komunalne chronione, mieszkania komunalne dla osób opuszczających domy dziecka).

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ konkurencja między największymi miastami o mieszkańców o wysokich kwalifikacjach, innowacyjnych firm, znaczących instytucji i oparta jest m.in. o bogatą ofertę składającą się na wysoką jakość życia (edukacja od najmłodszych lat, możliwości rozwoju osobistego, bezpieczeństwo rodziny etc.);
- ✓ środki unijne z perspektywy 2014-2020, z jednej strony umożliwiające np. finansowanie procesów rewitalizacji, z drugiej zaś powodujące przenoszenie się firm z Warszawy do innych regionów (np. w ramach inteligentnych specjalizacji innych regionów);

¹⁵¹ Drugi w kolejności Poznań ma niecałe 318 km/km², a trzeci Kraków niemal 293 km/km². W stosunku do lat ubiegłych w stolicy gminnych dróg utwardzonych przybywa najwięcej i obecnie na powierzchnię 100 km² przypada 370 km dróg o utwardzonej nawierzchni (w kolejnym mieście – Poznaniu – o ok. 60 km mniej). Jednocześnie zarówno pod względem liczby kilometrów, jak i w stosunku do ogólnej powierzchni miasta najwięcej jest tutaj także dróg o nawierzchni nieutwardzonej.

¹⁵² *Barometr Warszawski*, 2015 (czerwiec). Od 2008 do 2015 r. na terenie Warszawy przeprowadzono ponad 500 inwestycji związanych z infrastrukturą drogową (mniej więcej po równi rozłożonych w prawo i lewo brzeżnej Warszawie) www.zmieniamywarszawe.pl

¹⁵³ Jedynie Poznań charakteryzuje się lepszym wynikiem (pon. 55 – w 2013 r.) Trzeci w kolejności Wrocław osiąga poziom 102, a najłabsza Łódź nieco ponad 257.

- ✓ rozwój „mody na zdrowy styl życia” w trwały trend obejmujący coraz szersze grupy społeczne, co może mieć przełożenie zarówno na popyt na ofertę sportowo-rekreacyjną miast, jak i zmianę w wykorzystaniu środków komunikacji miejskiej;
- ✓ kultura oraz związane z nią kapitał społeczny i wyrażane przez mieszkańców wartości traktowane jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego;
- ✓ programy rządowe (np. Mieszkanie+) oraz realizacja polityki prorodzinnej (Program Rodzina 500+) jako instrumenty uzupełniające potrzeby miast w zakresie wsparcia osób potrzebujących.

OTWARTA METROPOLIA

Warszawa to miasto otwarte na świat...

Miasto stołeczne pełni rolę centrum politycznego w relacjach wewnętrznych i zewnętrznych

- ✓ Warszawa jest siedzibą najważniejszych urzędów państwa (Kancelaria Prezydenta RP, Sejm RP, Rada Ministrów oraz ministerstwa i przedstawiciel rządu w regionie);
- ✓ w Warszawie znajdują swoje siedziby przedstawiciele regionalnych władz samorządowych oraz agencji i instytucji o znaczeniu regionalnym i krajowym¹⁵⁴;
- ✓ w Warszawie działają ponadto: 102 placówki dyplomatyczne, 21 instytutów zagranicznych i 5 zagranicznych biur regionalnych, 17 instytucji międzynarodowych¹⁵⁵.

Warszawa, stanowi najsilniejszy w Polsce biegun wzrostu o znaczeniu międzynarodowym

- ✓ 176 mld zł stanowią obroty handlowe podmiotów zarejestrowanych w Warszawie¹⁵⁶ (1. miejsce w GP PL); biorąc jednak pod uwagę ich wartość w przeliczeniu na jeden podmiot gospodarczy Warszawa plasuje się znacznie za Gdańskiem i wyraźnie przed Poznaniem;
- ✓ Warszawa odnotowuje największe w GP PL ujemne saldo w obrotach handlu zagranicznego. Główne kierunki eksportu z Warszawy to: Niemcy, Czechy, Rosja, Wielka Brytania i Włochy. W przypadku importu na czele znajdują się: Niemcy, Chiny, Francja, Włochy i Stany Zjednoczone;
- ✓ w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w Warszawie zarejestrowanych jest ponad 155 podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego, gdy w drugim w kolejności Poznaniu jest ich nieco ponad 65;
- ✓ w Warszawie działają 942 podmioty z tzw. „Listy PAIiH” (lista największych inwestorów zagranicznych działających w Polsce) – w drugim w kolejności Wrocławiu podmiotów tych jest 10 razy mniej^{157;158};
- ✓ Warszawa zajmuje wysokie pozycje w różnych światowych rankingach inwestycyjnych: jedna z 25 najlepszych na świecie lokalizacji do lokalizacji inwestycji typu „greenfield”¹⁵⁹; 55. miejsce wśród 125 ocenianych miast na świecie ze względu na aktualne możliwości rozwoju i 39. miejsce w rankingu oceniającym przyszły potencjał¹⁶⁰; w rankingu miast, które mają szanse

¹⁵⁴ Np. Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego i Regionalne Centrum Obsługi Inwestora.

¹⁵⁵ Dane na temat współpracy instytucjonalnej zebrane przez p. Agnieszkę Laskowską w trakcie prac nad doktoratem.

¹⁵⁶ Drugi w kolejności Gdańsk wykazuje wymianę handlową prawie trzykrotnie mniejszą (dane Izby Celnej w Warszawie).

¹⁵⁷ Jest to prawie 40% listy obejmującej 2367 podmiotów. Do jednego inwestora może należeć więcej niż jeden podmiot gospodarczy. Na liście znajdują się firmy, które zainwestowały w Polsce min. 1 mln USD (www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=898 [15.09.2015]).

¹⁵⁸ Jest to prawie 40% listy obejmującej 2367 podmiotów. Do jednego inwestora może należeć więcej niż jeden podmiot gospodarczy. Na liście znajdują się firmy, które zainwestowały w Polsce min. 1 mln USD (www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=898 [15.09.2015]).

¹⁵⁹ Ranking oparty o wyniki badań opinii 515 firm transnarodowych z 24 krajów, uwzględniający atrakcyjność miejsca z punktu widzenia lokalizacji siedziby głównej, zakładu przemysłowego i wysokości zwrotu z inwestycji (*Global Cities Investment Monitor 2015*).

¹⁶⁰ A.T. Kaerney (2016), *Global Cities 2016* w oparciu o zestaw 27 wskaźników. W przypadku aktualnego potencjału oceniano 5 wymiarów: aktywność gospodarczą, kapitał ludzki, wymianę informacji, kulturę i zaangażowanie polityczne, zaś w przypadku potencjału przyszłego na ocenę końcową składają się 4 wymiary: dobrobyt, gospodarka, innowacyjność, zarządzanie.

stać się najbardziej atrakcyjnymi na świecie w 2025 r., Warszawa zajęła 43. Miejsce (kilka miejsc za Berlinem, ale też kilka pozycji przed Madrytem, Budapesztem, Pragą)¹⁶¹.

Międzynarodowa atrakcyjność turystyczna Warszawy wynika z dziedzictwa kulturowego, ale wciąż staramy się budować metropolię kulturalną na skalę europejską

- ✓ Warszawa zajmuje 43. pozycję wśród 100 najpopularniejszych miejskich destynacji turystycznych w Europie¹⁶²;
- ✓ turyści zagraniczni jako cechy wyróżniające miasto, które zachęcają do przyjazdu, najczęściej wymieniają: ciekawą historię (84%), bogatą ofertę kulturalną (82%) oraz interesującą architekturę (72%). Większość turystów zgadza się również ze stwierdzeniami, że Warszawa to miasto muzyki (63%);
- ✓ 60% turystów zagranicznych uważa, że w Warszawie trudno jest porozumieć się z mieszkańcami i również 60% uznaje polską stolicę za miasto bez interesującej oferty wydarzeń sportowych¹⁶³;
- ✓ 88% turystów odwiedziłoby Warszawę raz jeszcze, a aż 93% rekomendowałoby przyjazd do Warszawy innym osobom¹⁶⁴.

Mimo licznych kontaktów zewnętrznych Warszawy, obcokrajowcy stanowią niewielki odsetek mieszkańców miasta

- ✓ według szacunków cudzoziemcy stanowią od ok. 1% do 2,5% populacji¹⁶⁵;
- ✓ 6% studentów warszawskich uczelni to studenci zagraniczni. Jest to najwyższy odsetek wskaźnika wśród miast GP PL, jednak w odniesieniu do Berlina, Wiednia, Pragi czy Budapesztu Warszawa jest mniej umiędzynarodowiona¹⁶⁶;
- ✓ 70% warszawiaków twierdzi, że obecność obcokrajowców jest korzystna dla miasta, jednak plasuje to Warszawę na ex-aequo 19-tej pozycji wśród stolic państw UE¹⁶⁷, ale tylko 45% mieszkańców uważa, że żyjący tu obcokrajowcy są dobrze zintegrowani (również 19. miejsce)¹⁶⁸.

¹⁶¹ Ranking 120 miast wykonany przez *Economist Intelligence Unit*, który opiera się na analizie 32 wskaźników podzielonych na 8 kategorii: siła gospodarcza, kapitał rzeczowy i dojrzałość finansowa, cechy instytucjonalne, cechy społeczne i kulturowe, kapitał ludzki, zagrożenia naturalne i środowiskowe, atrakcyjność globalna – *Hot spots 2025: Benchmarking the future competitiveness of cities*.

¹⁶² W 2014 r. porównywane stolice europejskie zajęły miejsca: 4 – Londyn; 5 – Paryż; 21 – Praga; 28 – Wiedeń; 37 – Berlin; 38 – Budapeszt; 41 – Madryt; 70 – Kraków. Powyższe wyniki opierają się na danych o przyjazdach, źródło: <http://blog.euromonitor.com/2015/01/top-100-city-destinations-ranking.html>.

¹⁶³ *Warszawa – turystyka miejska...*, 2013.

¹⁶⁴ Warto podkreślić, że wśród turystów, którzy nigdy nie byli w Warszawie, tylko 5% respondentów chciałoby przyjechać do Warszawy. Z zamkniętej listy miast najczęściej wskazań otrzymały Praga (29%) oraz Berlin (25%) (*Raport z badania opinii turystów odwiedzających Warszawę w 2014 r.*).

¹⁶⁵ Wartość 1% – stan na 31.12.2013 r. na podstawie danych o meldunkach na pobyt stały i czasowy będących w dyspozycji Urzędu m.st. Warszawy (cyt. za: *Mapowanie migrantów...*), 2,5% – szacunki na podstawie Piekut (2012), według tego opracowania 25% cudzoziemców mieszkających w Polsce przebywa w Warszawie, a najwięcej cudzoziemców pochodzi z Ukrainy (ponad 5,2 tys. meldunków), Wietnamu (3,7 tys.), Białorusi (1,5 tys.) i Rosji (1,4 tys.). Dominują migranci ekonomiczni, wchodzący w różne interakcje z Polakami (tzw. migranci „widzialni”).

¹⁶⁶ *Diagnoza Obszaru Metropolitalnego...*, 2014.

¹⁶⁷ *Quality of life...*

¹⁶⁸ Zauważalna jest poprawa stosunku warszawiaków do obcokrajowców, jednak wciąż problemem jest niska świadomość międzykulturową oraz antydystryminacyjną. Nie jest to jednak problem typowo warszawski – w oczach cudzoziemców niski stopień zaufania społecznego i brak otwartości na inność to stały element natury Polaków (na podstawie: *Cudzoziemcy w Warszawie...*).

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja wspierania rozwoju funkcji metropolitalnych, w tym tworzenia produktów metropolitalnych oraz ich promocji w skali krajowej i międzynarodowej.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ obowiązujący paradygmat rozwoju preferujący metropolie, jako miejsca najlepiej wyposażone w kluczowe czynniki lokalizacji (wysokiej jakości kapitał ludzki, korzyści aglomeracji, wysoka jakość życia);
- ✓ utrzymująca się moda w turystyce na zwiedzanie atrakcji z listy UNESCO oraz poszukiwanie przez turystów atrakcji w formule „3E” (edukacja, rozrywka, doznania) zamiast „3S” (słońce, morze, piasek)¹⁶⁹;
- ✓ utrzymujący się trend wybierania Warszawy jako kluczowej destynacji przez imigrantów w Polsce.

...Śmiało wychodzące naprzeciw wyzwaniom, inspirujące innych.

W Obszarze Metropolitalnym Warszawy zachodzą zmiany, które wywierają wpływ na otoczenie regionalne i krajowe

- ✓ Warszawa posiada dodatnie saldo migracji w porównaniu z pozostałymi województwami, z wyjątkiem woj. mazowieckiego¹⁷⁰. Skala wymiany ludności z Mazowszem (napływu i odpływu) jest kilkakrotnie większa, niż z kolejnym województwem;
- ✓ Warszawa, ale również cały OMW ściąga ludność, głównie ze wschodniej części Polski.

Warszawa oferuje szereg możliwości rozwoju aktywności biznesowych i naukowych, choć oferta ta powinna być bogatsza

- ✓ co roku w Warszawie odbywa się ok. 25 tys. spotkań: konferencji, targów, kongresów i innych wydarzeń o podobnym charakterze¹⁷¹;

¹⁶⁹ 3E – od angielskich słów: *education, entertainment, experience*, zaś 3S – *sun, sea, sand* (zmiana paradygmatu, nie oznacza wykluczenia znaczenia tradycyjnych atrakcji, jednak podkreśla, że warto oferować turystom zdecydowanie więcej edukacji, rozrywki i doznań (Kozak 2010).

¹⁷⁰ W 2014 r. 9,9 tys. osób wymeldowało się z Warszawy „do Mazowsza” (czyli głównie do gmin OMW), natomiast skala napływu sięgnęła 9 tys. osób, co dało saldo migracji na poziomie – 900 osób.

¹⁷¹ Według *Warsaw Convention Bureau*, jest to efekt występowania kilku czynników. Warszawa oferuje m.in.: 26 tys. miejsc noclegowych (w tym 12 tys. w hotelach pięcioletnich i czterogwiazdkowych, które niemalże wszystkie to hotele konferencyjne), obecność międzynarodowych sieci hotelowych, ponad 90 obiektów konferencyjnych o łącznej powierzchni prawie 180 tys. m² (jednak niewiele jest obiektów, które dysponują salą mogącą pomieścić do 2,5 tys. uczestników), ponad 70 uczelni wyższych, wygodną komunikację miejską, najwyższą w Polsce liczbę firm świadczących usługi okołokonferencyjne i cateringowe, szeroką ofertę kulturalną i rozrywkową.

- ✓ 40% konferencji organizowanych w latach 2012-2014 przez międzynarodowe instytucje we wszystkich miastach GP PL odbyło się w Warszawie;
- ✓ Warszawa zajmuje 39. miejsce w światowym rankingu *International Congress&Convention Association*¹⁷² pod względem liczby cyklicznych kongresów międzynarodowych;
- ✓ tylko 29% badanych turystów zagranicznych ocenia Warszawę jako „miasto biznesu”. Jeszcze mniej wskazuje na „miasto nauki” (26%) i „miasto sportu” (17%).

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja koordynacji badań prowadzonych przez ośrodki badawcze zlokalizowane w Warszawie.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ migracje krajowe wciąż ukierunkowane na Warszawę;
- ✓ suburbanizacja wymuszająca lepsze planowanie przestrzenne oraz współpracę jednostek samorządu terytorialnego w wielu dziedzinach związanych z zapewnianiem usług publicznych;
- ✓ realizacja *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r.* jako dokumentu podkreślającego znaczenie Warszawy i jej obszaru metropolitalnego dla rozwoju całego regionu – szczególnie w kontekście funkcji metropolitalnych.

Dzięki swojej różnorodności i nastawieniu na współpracę...

Opinie turystów zagranicznych wskazują na różnorodne atuty miasta, ale również jego braki

- ✓ wśród najczęściej pozytywnie ocenianych cech miasta znajdują się: oferta zakupowa (87%), przyjemna atmosfera (77%), dobra baza noclegowa (75%), dobrze oznakowana przestrzeń turystyczna (76%), przyjazne nastawienie mieszkańców (75%), gastronomia (75%), rozwinięte życie nocne (74%), warunki do łatwego poruszania się po mieście (70%)¹⁷³;
- ✓ W przedziale 50-59% ocen pozytywnych znalazły się: imprezy kulturalne, oznakowanie, bezpieczeństwo¹⁷⁴.

¹⁷² Ranking przygotowany na podstawie danych dotyczących spotkań zgłaszanych jedynie przez organizacje zrzeszone w *ICCA* na temat liczby cyklicznych, rotujących między minimum 3 państwami kongresów dla przynajmniej 50 uczestników. Czołówkę tworzą Paryż, Wiedeń, Madryt, Berlin i Londyn. Dużo lepsze miejsca w porównaniu do stolicy Polski zajmują także Praga oraz Budapeszt. Warszawa wypada dobrze zarówno na tle innych polskich miast, jak i wielu miast na świecie. Wyprzedza m.in. Nowy Jork, Waszyngton, Glasgow, Moskwę i Frankfurt nad Menem.

¹⁷³ *Warszawa – turystyka miejska...*, 2013.

¹⁷⁴ *Raport z badania opinii turystów odwiedzających Warszawę w 2014 r.*

Urząd m.st. Warszawy uczestniczy w licznych sieciach współpracy regionalnej, krajowej i międzynarodowej

- ✓ Urząd m.st. Warszawy podpisał 29 umów z miastami partnerskimi, z których najbardziej aktywna współpraca podejmowana jest z Berlinem¹⁷⁵;
- ✓ Warszawa współpracuje z 39 gminami w ramach realizacji Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego 2014-2020+;
- ✓ Warszawa należy do Związku Miast Polskich, Unii Metropolii Polskich i Stowarzyszenia Eurocities.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja budowania przewag konkurencyjnych na bazie funkcji administracyjnych stolicy i rozwijającego się rynku pracy;
- ✓ rekomendacja utworzenia konkurencyjnego produktu w oparciu o potencjał naukowy i przyrodniczy;
- ✓ rekomendacja prowadzenia działań zmierzających do włączenia całego Obszaru Metropolitalnego Warszawy do zintegrowanego planowania rozwoju.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ polityki UE oraz krajowe zachęcające do wielopoziomowej współpracy międzyinstytucjonalnej;
- ✓ terytorialny wymiar polityk rozwojowych w Polsce, uwzględniający znaczenie Warszawy jako głównego bieguna wzrostu, którego potencjał można wykorzystywać poprzez relacje sieciowe (Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego, Krajowa Polityka Miejska).

...jest wyjątkowym środowiskiem do kreowania i rozwijania idei

Warszawa jest miastem „uczącym się”, jednak wymaga dalszych działań wspierających szeroką współpracę opartą na zaufaniu

- ✓ Warszawa wygrywa w rankingu miast uczących się, a szczególnie dobrze, na tle polskich miast, ocenia się takie elementy, jak: infrastruktura produkcyjna, infrastruktura podstawowa oraz informacyjna¹⁷⁶;

¹⁷⁵ Dane na temat współpracy instytucjonalnej zebrane przez p. Agnieszkę Laskowską w trakcie prac nad doktoratem.

¹⁷⁶ Badanie objęło 66 miast na prawach powiatu w Polsce. Indeks Miast Uczących się może przyjąć wartości od 0 do 100 pkt. Wynik Warszawy, to 54,9 pkt., drugiego Rzeszowa 53,3 pkt. Inne miasta GP PL: Poznań (3. pozycja – 51,1 pkt.), Kraków (4. pozycja – 46,5), Wrocław (7. pozycja – 43,9), Gdańsk (12. pozycja – 38,5) i Łódź (20. pozycja – 34,5) (*Ranking miast uczących się, 2015*).

- ✓ Warszawa zajęła 6. miejsce wśród dużych europejskich miast pod względem „przyjazności” prowadzenia działalności gospodarczej. Wyprzedziły ją tylko Londyn, Moskwa, Dublin, Paryż i Budapeszt¹⁷⁷;
- ✓ w 2013 r. Urząd m.st. Warszawy przeprowadził projekt rozbudowy i modernizacji infrastruktury teleinformatycznej umożliwiający publiczny dostęp do internetu, szczególnie w miejscach, gdzie występuje duża aktywność mieszkańców i turystów (np. Krakowskie Przedmieście)¹⁷⁸.

Silnie rozwinięty sektor B+R w Warszawie i spadek udziału przemysłu w strukturze gospodarczej, powinny skłaniać do wzmocnienia relacji zewnętrznych miasta – w tym w obszarze metropolitalnym

- ✓ Warszawa należy do typu miast, które swój potencjał innowacyjny zawdzięczają głównie silnie rozwiniętemu sektorowi B+R przy relatywnie słabym udziale przemysłu¹⁷⁹;
- ✓ sumaryczny potencjał innowacyjny Warszawy jest największy w Polsce, jednak tempo jego wzrostu jest już mniejsze niż w innych miastach (np. Kraków, Wrocław)¹⁸⁰ i jest niższy niż w stolicach Europy Zachodniej;
- ✓ uczelnie warszawskie przegrywają konkurencję, np. z uczelniami wrocławskimi w zakresie komercjalizacji wyników badań, zaś są najlepsze w przypadku współpracy sieciowej i w czołówce w przypadku transferu wiedzy poprzez publikacje¹⁸¹.

Metropolia oferuje korzyści aglomeracji, które wynikają z bliskości i nagromadzenia potencjału ludzkiego, biznesowego oraz instytucjonalnego

- ✓ wśród miast GP PL Warszawa wyróżnia się największą liczbą mikroprzedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców, jak i najwyższym jej wzrostem w latach 2004-2014¹⁸²;
- ✓ 127 osób na 1000 mieszkańców miasta prowadzi działalność gospodarczą i jest to najlepszy wynik wśród GP PL (bardzo zbliżoną wartość uzyskuje tylko Poznań), jednocześnie stabilny i silnie zróżnicowany jest rozkład firm w dzielnicach;
- ✓ w Warszawie działają 4 centra transferu technologii, 7 centrów innowacji, 8 ośrodków szkoleniowo-doradczych, 3 fundusze pożyczkowe, 2 fundusze poręczeń kredytowych, aż 37 funduszy kapitałowych i 8 akademickich inkubatorów przedsiębiorczości¹⁸³;
- ✓ w Warszawie ma swoje siedziby 31 inicjatyw klastrowych skupiających łącznie 713 firm, 115 jednostek naukowych, 55 IOB i 142 inne podmioty¹⁸⁴;

¹⁷⁷ *European Cities and Regions of the Future 2014/15*

http://static.tijd.be/upload/European_Cities_and_Regions_of_the_Future_201415_4687454-10313872.pdf

¹⁷⁸ <http://europa.um.warszawa.pl/projekty-miejskie/modernizacja-i-rozbudowa-sieci-teleinformatycznej-urz-du-mst-warszawy>.

¹⁷⁹ Siłka 2012;

¹⁸⁰ Siłka 2012.

¹⁸¹ Dąbrowska 2015.

¹⁸² W Warszawie na 10 tys. mieszkańców przypada 2112 mikroprzedsiębiorstw. Wzrost tej liczby w latach 2004-2014 kształtował się na poziomie prawie 35%.

¹⁸³ Bąkowski, Mażewska 2015.

¹⁸⁴ Nie wszystkie podmioty należące do klastrów muszą być zlokalizowane w Warszawie. Jedna z tych inicjatyw otrzymała status Krajowego Klastra Kluczowego (jest 6 takich klastrów w Polsce), a jedna spełnia standardy zarządzania klastrem (jest 9 jednostek tego typu w Polsce – stan na pocz. lutego 2016 r.). Najwięcej inicjatyw klastrowych działa w obszarze biotechnologii i biomedycyny (5), odnawialnych źródeł energii, zielonych technologii i energetyki (5), IT i ICT (4), budownictwa (3), farmacji (2), medycyny (2).

- ✓ w obszarze metropolitalnym Warszawy znajduje się najwięcej, w porównaniu z innymi obszarami metropolitalnymi, miejsc w salach konferencyjnych w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców, a w liczbie hoteli cztero- i pięciogwiazdkowych OMW ustępuje jedynie Krakowskiemu Obszarowi Metropolitalnemu¹⁸⁵;
- ✓ Warszawa, w zestawieniu z pozostałymi miastami GP PL, posiada najwyższy udział sektora usług rynkowych w strukturze podmiotów gospodarczych¹⁸⁶, podobnie najwyższy jest udział nakładów inwestycyjnych w sektorze usługowym¹⁸⁷;
- ✓ łączne zasoby powierzchni biurowej Warszawy (4,7 mln m² w 2015 r.) są ponad dwukrotnie większe od łącznych zasobów Krakowa, Wrocławia, Poznania i Łodzi, jednak znacznie mniejsze w porównaniu ze stolicami europejskimi¹⁸⁸;
- ✓ na początku 2015 r. odsetek pustostanów biurowych wyniósł ok. 13% i szacuje się, że będzie nieco wzrastał¹⁸⁹;
- ✓ najwięcej powierzchni biurowej znajduje się w Śródmieściu (30%), następnie na Mokotowie (28%) i Ochocie (17%)¹⁹⁰.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ Brak odniesień.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ polityka rozwoju inteligentnych specjalizacji Mazowsza (bezpieczna żywność, inteligentne systemy zarządzania, nowoczesne usługi dla biznesu, wysoka jakość życia) dająca duże szanse na rozwój firm w Warszawie w oparciu o współpracę z sektorem B+R;
- ✓ krajowe inteligentne specjalizacje oraz inteligentne specjalizacje pozostałych województw stanowią szansę, ale i wyzwanie dla warszawskich firm oraz instytucji naukowych w konkurencji z otoczeniem krajowym i zagranicznym o środki na wsparcie tych specjalizacji.

¹⁸⁵ Dane za 2013 r., w OMW było 2377 miejsc na 100 tys. mieszkańców, w KOM – 2200; w OMW było 30 hoteli cztero- i pięciogwiazdkowych, w KOM – 37.

¹⁸⁶ Prawie 75,5%, gdy w drugim Wrocławiu jest to niecałe 72%.

¹⁸⁷ Dane GUS za 2013 r.

¹⁸⁸ Wiedeń (ok. 11 mln m²), Paryż (ok. 29 mln m²), Londyn (ok. 22 mln m²), Berlin (ok. 17 mln m²). Brak danych dla Madrytu.

¹⁸⁹ Do 2017 r. odsetek pustostanów wyniesie 18%, *Rynek biurowy w Polsce*, I kw. 2015.

¹⁹⁰ *Warszawski Rynek Biurowy*, IV kwartał 2015 r.

Warszawa stanowi ważny węzeł sieci europejskich metropolii

Warszawa jest ważnym punktem w europejskim układzie transportowym

- ✓ przez Warszawę przebiegają transeuropejskie korytarze drogowo-kolejowe¹⁹¹ należące do sieci bazowej¹⁹² (korytarz Bałtyk – Adriatyk w części łączącej Gdańsk z Ostrawą oraz korytarz Morze Północne – Bałtyk, który w Warszawie rozdziela się na dwa, z których jeden łączy Warszawę z Kownem, Rygą, Tallinem i Helsinkami, a drugi wiodący z Berlina przez Warszawę przebiega w kierunku Moskwy i Niżnego Nowogrodu);
- ✓ Warszawa obsługiwana jest przez dwa lotniska międzynarodowe: Lotnisko Chopina (główny i największy port lotniczy w Polsce – 10,5 mln pasażerów w 2014 r.) oraz Lotnisko Modlin (1,7 mln pasażerów w 2014 r. – skoncentrowane na obsłudze tanich przewoźników)¹⁹³.

Główne wnioski z oceny realizacji Strategii Warszawy w latach 2005-2013

- ✓ rekomendacja dalszej konsekwentnej realizacji działań w zakresie zapewnienia sprawnej komunikacji wewnętrznej i zewnętrznej Obszaru Metropolitalnego Warszawy.

Kluczowe uwarunkowania zewnętrzne

- ✓ realizacja inwestycji na terenie korytarzy TEN-T, w szczególności dokończenie planowanej ok. 85-kilometrowej obwodnicy Warszawy¹⁹⁴

¹⁹¹ W 2016 r. tygodniowo z Warszawy realizowanych było 170 połączeń kolejowych w ruchu międzynarodowym (głównie do Czech i Niemiec).

¹⁹² Sieć obejmuje dziewięć korytarzy w całej Europie.

¹⁹³ Lotnisko Chopina cechuje się największą dynamiką wzrostu liczby odpraw spośród najważniejszych europejskich portów lotniczych, jednak należy podkreślić, że pomimo ciągłego rozwoju (w 2015 r. było to już 11,2 mln) istnieją ograniczenia wzrostu ze względu na położenie portu w granicach miasta. Związane jest to z ustanowieniem Obszaru Ograniczonego Użytkowania, który narzuca maksymalną liczbę operacji lotniczych w ciągu doby. W ciągu dnia dopuszczalne jest przeprowadzenie 560 operacji, zaś w nocy 40 (*Kompleksowa Analiza Przepustowości Portu Lotniczego...*, 2011). Drugie w kolejności lotnisko w Polsce Kraków-Balice obsługuje 3,6 mln pasażerów. Ale dla porównania trzecie na świecie Heathrow w Londynie obsługuje ok. 72 mln pasażerów, a ósme lotnisko Charles de Gaulle w Paryżu - 62 mln pasażerów.

¹⁹⁴ Do końca 2015 r. zrealizowano ok. 43 km.

ANALIZA SWOT

Efektom wszystkich prac diagnostycznych, uwzględniających wyniki spotkań z Grupami Roboczymi i mieszkańcami, jest analiza SWOT, która wskazuje najistotniejsze, w kontekście wizji, cechy i zjawiska, które powinny następnie znaleźć odzwierciedlenie w celach strategicznych.

Każdy z elementów analizy SWOT ma określony obszar oddziaływania na jeden lub więcej elementów wizji rozwoju (aktywni mieszkańcy – **AM**; przyjazne miejsce – **PM**, otwarta metropolia – **OM**).

Mocne i słabe strony dotyczą cech Warszawy i zjawisk występujących w granicach miasta, zaś szanse i zagrożenia, to uwarunkowania zewnętrzne.

MOCNE STRONY

1. Niemal 2 mln mieszkańców, w większości zadowolonych z faktu zamieszkania w Warszawie (AM, PM)
2. Stołeczność, której efektem jest m.in. nagromadzenie instytucji o znaczeniu krajowym i międzynarodowym (OM)
3. Największy w Polsce, zróżnicowany rynek pracy (AM)
4. Wysoki poziom edukacji w szkołach oraz opieki w przedszkolach i żłobkach (AM)
5. Obecność najlepszych w Polsce uczelni wyższych oraz atrakcyjność akademicka miasta (AM)
6. Nasyconie instytucjami kultury oraz bogata oferta kulturalna (AM)
7. Wysoki poziom bezpieczeństwa zarówno w statystykach, jak i w odczuciach mieszkańców (PM)
8. Zadowolająca podaż przestrzeni i instytucji oferujących możliwości organizacji imprez międzynarodowych (OM)
9. Wysoki potencjał gospodarczy o znaczeniu międzynarodowym (OM)
10. Dobra dostępność komunikacyjna krajowa i międzynarodowa (OM)
11. Relatywnie silnie rozwinięty sektor badawczo-rozwojowy (OM)

SŁABE STRONY

1. Deficyt działania mieszkańców na rzecz miasta i jego społeczności (AM, OM)
2. Wciąż rzadkie relacje między warszawskimi uczelniami, a biznesem i administracją lokalną (AM, PM)
3. Oferta mieszkaniowa niedostosowana do potrzeb i możliwości finansowych części mieszkańców (PM)

4. Niewystarczająca infrastruktura sprzyjająca spędzaniu wolnego czasu (PM)
5. Niska aktywność kulturalna mieszkańców (AM)
6. Częste przekroczenia norm zanieczyszczenia powietrza (PM)
7. Niski poziom produkcji z odnawialnych źródeł energii (PM)
8. Zbyt słabo rozwinięta integracyjna funkcja Wisły (PM)
9. Braki infrastrukturalne w niektórych dzielnicach (infrastruktura wodno-kanalizacyjna) (PM)
10. Niewykształcona w pełni policentryczna struktura funkcjonalno-przestrzenna miasta (PM)
11. Zatłoczenie miasta i korki uliczne (PM)
12. Wciąż zbyt słabo, w odniesieniu do rosnących potrzeb mieszkańców, rozwinięta sieć komunikacji miejskiej i tras rowerowych (PM)
13. Niezadowalający poziom umiędzynarodowienia warszawskich uczelni (OM)
14. Silne zróżnicowania nasyceniem podmiotami gospodarczymi i w konsekwencji tego miejscami pracy między dzielnicami (OM)

SZANSE

1. Warszawa traktowana przez Polaków jako bardzo dobre miejsce startu zawodowego oraz miejsce do zamieszkania
2. Wysoka ocena miasta w opinii obcokrajowców (głównie turystów i przedsiębiorców)
3. Rozwój kontaktów z miastami partnerskimi, szczególnie z Berlinem, a także współpraca w międzynarodowych organizacjach
4. Fundusze europejskie skierowane zarówno do podmiotów zlokalizowanych w Warszawie, jak i w całej Polsce (konkurencja firm i organizacji)
5. Zmiany systemowe dotyczące wzrostu znaczenia kooperacji między uczelniami, biznesem i instytucjami otoczenia
6. Wzrost znaczenia współpracy w Obszarze Metropolitalnym Warszawy

ZAGROŻENIA

1. Ruchy polityczne zmierzające do dezintegracji europejskiej
2. Osłabienie współpracy politycznej i gospodarczej Polski z kluczowymi partnerami w Unii Europejskiej

3. Słabość Unii Europejskiej wobec zmian geopolitycznych i osłabienia pozycji Europy na świecie
4. Częste zmiany w systemie prawnym, w szczególności osłabiające pozycję samorządów lokalnych
5. Polityka krajowa zmierzająca do marginalizacji lub niedostrzegająca potrzeb i wyzwań, przed jakimi stoją największe miasta w Polsce
6. Metropolie, szczególnie europejskie, przyciągające wysokiej jakości kapitał ludzki oraz inwestycje wiedzochłonne.

ŹRÓDŁA INFORMACJI

Publikacje i raporty

Analiza procesu wdrażania „Polityki energetycznej m.st. Warszawy do 2020 r.” Zrównoważona karta wyników, wykonanie za rok 2014, (2016), Urząd m.st. Warszawy, Warszawa.

Badanie jakości życia mieszkańców warszawskich dzielnic 2013, <https://www.um.warszawa.pl>

Badanie jakości życia mieszkańców warszawskich dzielnic 2015, <http://jakosczycia.um.warszawa.pl>

Barometr Warszawski (różne roczniki), wyniki badania cyklicznego opublikowane na stronie: http://www.um.warszawa.pl/sites/default/files/attach/o-warszawie/bw_xi_2015.pdf

Bąkowski A., Mażewska M. (2015) (red.), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce, Raport 2014*, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Poznań/Warszawa.

Biuletyn ZTM, (2015), Informator Statystyczny nr VI (254).

Dąbrowska A. (2015), *Aktywność uczelni województwa mazowieckiego w kontekście transferu wiedzy*, praca doktorska, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych UW, Warszawa.

Diagnoza Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Raport zbiorczy, (2014), Geoprofit i Ecorys Polska Sp. z o.o. Warszawa.

European Cities and Regions of the Future 2014/15
http://static.tijd.be/upload/European_Cities_and_Regions_of_the_Future_201415_4687454-10313872.pdf

Ewaluacja mid-term Strategii Rozwoju Miasta Stołecznego Warszawy do 2020 roku – Raport końcowy, (2015), Agrotec Polska sp. z o.o., na zlecenie Urzędu m.st. Warszawy, Warszawa.

Florida R. (2010), *Narodziny klasy kreatywnej oraz jej wpływ na przeobrażenia w charakterze pracy, wypoczynku, społeczeństwa i życia codziennego*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa, (tłum. T. Krzyżanowski, M. Penkala).

Global Cities 2016, 2016, AT Kaerney,
<https://www.atkearney.com/documents/10192/8178456/Global+Cities+2016.pdf>

Global Cities Investment Monitor 2015. New Rankings, Trends and Criteria, KPMG I Greater Paris Investment Agency, <https://www.kpmg.com/FR/fr/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/Global-Cities-Investment-Monitor-072015.pdf>

Grochowski M. (2013), *Potencjał rozwojowy terenów przemysłowych (produkcyjnych) oraz magazynowo – składowych w aspekcie polityki przestrzennej miasta określonej w „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego m.st. Warszawy”*, Warszawa.

Herbst K., Płoszaj A. (2015), *Raport podsumowujący z monitoringu realizacji Społecznej Strategii Warszawy*, materiał przygotowany na zlecenie Urzędu m.st. Warszawy wersja z dn. 25 stycznia 2016 r.

Hot spots2025. Benchmarking the future competitiveness of cities, Economist Intelligence Unit (2013), <http://www.citigroup.com/citi/citiforcities/pdfs/hotspots2025.pdf>

Informacja o stanie realizacji zadań oświatowych w m.st. Warszawie w roku szkolnym 2013/2014, (2014), Urząd m.st. Warszawy, Biuro Edukacji, Warszawa.

Informacja o stanie realizacji zadań oświatowych w m.st. Warszawie w roku szkolnym 2014/2015, (2015), Urząd m.st. Warszawy, Biuro Edukacji Warszawa.

Karta monitoringu UTW, (2014), Urząd m.st. Warszawy, Biuro Pomocy i Projektów Społecznych.

Klech T. (2015), materiał wygłoszony na konferencji „XII Forum Operatorów Systemów i Odbiorców Energii i Paliw” 23.10.2015 r., <http://infrastruktura.um.warszawa.pl/wydarzenia/xii-forum-operator-w-system-w-i-odbiorc-w-energii-i-paliw>.

- Kompleksowa Analiza Przepustowości Portu Lotniczego im. Fryderyka Chopina w Warszawie*, (2011), Przedsiębiorstwo Państwowe "Porty Lotnicze", Ove Arup & Partners International Ltd.
- Korekta sprawozdania wójta, burmistrza lub prezydenta miasta z realizacji zadań z zakresu gospodarowania odpadami komunalnymi za 2014 rok*, (2015), Urząd m.st. Warszawy, Warszawa.
- Kozak M. (2010), *Turystyka: niewykorzystana szansa rozwojowa regionów*, (w) *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 4.
- Lewicka M., Zaborska K. (2007), *Osiedla zamknięte – czy istnieje alternatywa?*, (w) *Kolokwia Psychologiczne*, nr 16.
- Mapowanie migrantów w Warszawie – opracowanie wstępne*, (2014), Fundacja Obserwatorium oraz Urząd m.st. Warszawy, Ośrodek Ewaluacji i Stowarzyszenie Vox Humana, Warszawa <https://cudzoziemcywaw.wordpress.com/materialy-badawcze>
- Monitoring wewnętrzny realizacji Społecznej Strategii Warszawy. Strategii rozwiązywania problemów społecznych na lata 2009-2020*, (2015), Biuro Sportu i Rekreacji, Urząd m.st. Warszawy, Warszawa.
- Opinia o warszawskich żłobkach w 2014 r. Raport z badania*, Urząd m.st. Warszawy, Warszawa 2014.
- Owczarek D., *Zamknięte osiedla, czyli dylemat współczesnych polskich miast. Badanie porównawcze mieszkańców zamkniętych i otwartych osiedli w Warszawie*, (2011), *Przegląd Socjologiczny*, nr 60.
- Piekut A. (2012), *Visible and Invisible Ethnic 'Others' in Warsaw: Spaces of Encounter and Places of Exclusion*, w: Grubbauer M., J. Kusiak (red.), *Chasing Warsaw Socio-Material Dynamics of Urban Change since 1990*, Campus, Frankfurt, New York.
- Produkt Krajowy Brutto – rachunki regionalne w 2013 r.*, (2015), GUS, Katowice.
- Program ochrony środowiska przed hałasem dla m.st. Warszawy, Załącznik nr 1 do Uchwały nr LXXII/1869/2013 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 5 grudnia 2013 r.*, (2013), Urząd m.st. Warszawy, Warszawa.
- Property Index. Overview of European Residential Markets*, (2015), Deloitte Real Estate.
- Quality of life in European cities 2015*, (2016), Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Ranking miast uczących się*, Europolis, Fundacja im. Schumana, Fundacja Konrada Adenauera w Polsce, Warszawa, 2015.
- Raport środowiskowy PGNiG TERMIKA*, PGNiG Termika, Warszawa 2015.
- Raport z badania opinii turystów odwiedzających Warszawę w 2014 r.*, IPSOS, Warszawa 2014.
- Raport z rynku nieruchomości 2015*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Raport-z-rynku-mieszkan-styczen-2016-7294818.html> [04.02.2016]
- Raport za lata 2011-2012 Programu ochrony środowiska dla miasta stołecznego Warszawy na lata 2009 – 2012 z uwzględnieniem perspektywy do 2016 r.*, (2013), Urząd m.st. Warszawy, Warszawa.
- Roczna ocena jakości powietrza w województwie mazowieckim. Raport za rok 2014*, (2015), Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie, Warszawa.
- Romanowski J., *Ssaki warszawskiego odcinka Wisły*, <http://wislawarszawska.pl/ssaki-warszawskiego-odcinka-wisly>
- Rozbudowa Warszawskiego Węzła Elektroenergetycznego*, (2007), PSE Operator S.A., Warszawa.
- Rynek biurowy w Polsce I kw. 2015*, JLL, <http://www.bazabiur.pl/reports/rynek-biurowy-w-polsce-i-kw-2015-r-75.pdf>
- Sałek M., Witek W., Paska J. (2007), *Poprawa bezpieczeństwa zasilania aglomeracji warszawskiej przez rozbudowę linii najwyższych napięć od strony południowej*, Zakopane.
- Sikorski P., Sikorska D., Wierzbina M., *Szata roślinna doliny środkowej Wisły na odcinku warszawskim*, www.wislawarszawska.pl [dostęp: 04.04.2017].
- Siłka P. (2012), *Potencjał innowacyjny wybranych miast Polski a ich rozwój gospodarczy*, IGiPZ PAN, Warszawa.

Skala A., Kruczkowska E., Olczak M.A. (2015), *Polskie startupy. Raport 2015*, Fundacja Startup Poland, Warszawa.

Stan zdrowia mieszkańców Warszawy w latach 2009-2011, (2013), Urząd m.st. Warszawy, Biuro Polityki Zdrowotnej, Warszawa.

Studium koncepcyjne dotyczące centrów lokalnych w Warszawie, (2015), Oddział Warszawski Stowarzyszenia Architektów Polskich, Warszawa.

Śleszyński P. (2015), *Demograficzno-osadnicze uwarunkowania i prognozy rozwoju Warszawy i aglomeracji warszawskiej*, prezentacja na konferencji „Społeczne, gospodarcze i przestrzenne wyzwania dla polityki rozwoju Warszawy i jej obszaru metropolitalnego”, Warszawa.

Wałkuski R., *Zamknięte osiedla – wyspa paradoksów*, <http://inicjatywysasiedzkie.pl/zamkniete-osiedla-wyspy-paradoksow>, [04.02.2016]

Warszawa przyjazna turystom. Raport 2014, Stołeczne Biuro Turystyki, <http://wot.waw.pl/wp-content/uploads/2015/10/raport2014.pdf>

Warszawska Wisła oczami jej użytkowników. Badanie zachowań i opinii. Lato 2015, (2015), Urząd m.st. Warszawy, Biuro Marketingu Miasta, Warszawa.

Warszawski raport rowerowy 2014, Biuro Drogownictwa i Komunikacji Urzędu m.st. Warszawy, http://rowery.um.warszawa.pl/sites/rowery.um.warszawa.pl/files/WRR-2014_0.pdf

Warszawski Rynek Biurowy 4 kw. 2015 r., CBRE Research.

Zachowania proekologiczne w warszawskich gospodarstwach domowych, Urząd m.st. Warszawy, 2013.

Zasób mieszkaniowy m.st. Warszawy wg stanu na koniec roku w latach 2004-2014, Urząd m.st. Warszawy, Biuro Polityki Lokalowej i Rewitalizacji, [brak daty].

Zrównoważony rozwój Warszawy 2014, (2015), Urząd m.st. Warszawy, Warszawa.

Adresy stron internetowych

<http://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo-publiczne/bezpieczne-osiedle>

<http://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo-publiczne/monitoring-miejski>

http://bip.oke.waw.pl/bip/bip_166gim_2015_srednie_dzielnic_warszawy.pdf.pdf

http://bip.warszawa.pl/Menu_podmiotowe/biura_urzedu/GO/informacja+o+poziomach.htm

<http://blog.euromonitor.com/2015/01/top-100-city-destinations-ranking.html>

<http://europa.um.warszawa.pl/projekty-miejskie/modernizacja-i-rozbudowa-sieci-teleinformatycznej-urz-du-mst-warszawy>

<http://mazowia.eu/media-wydarzenia/12-3-mln-zl-z-ue-na-modernizacje-i-rozbudowe-sieci-teleinformatycznej-urzedu-miasta-st-warszawy.html#galeria-artykulu>

<http://rowery.um.warszawa.pl/stojaki-rowerowe>

<http://sportowa.warszawa.pl/aktualnosci/rekreacja/rekreacja-kwiecie-sierpie-aktywno-w-przestrzeni-si-ownie-plenerowe>

http://static.tijd.be/upload/European_Cities_and_Regions_of_the_Future_201415_4687454-10313872.pdf

<http://www.bankier.pl/wiadomosc/To-byla-ciekawa-dekada-na-warszawskim-ryнку-nowych-mieszkan-2274089.html>

<http://www.mapa.um.warszawa.pl/mapaApp1/mapa?service=mapa>

<https://mac.gov.pl/files/wp-content/uploads/2011/12/e-rejestr.pdf>

https://www.bip.krakow.pl/?sub_dok_id=60884

https://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_09/485ab765cf1189945f7b95572d728cb0.pdf

<https://www.veturilo.waw.pl/informacje>

PAliIZ, www.paiz.gov.pl/files/?id_plik=898

Warsaw Convention Bureau, http://warsawconvention.pl/doc/katalog_wcb_2015.pdf

www.zmieniamywarszawe.pl